

Dr. habil. Herpay Ágnes

Fagott hangszeres
tanításmódszertani jegyzet
2. rész

Dr. habil. Herpay Ágnes
Fagott hangszeres
tanításmódszertani jegyzet
2. rész

szerző

Dr. habil. Herpay Ágnes

Fagott hangszeres
tanításmódszertani jegyzet
2. rész

szerkesztő

dr. habil. Vas Bence

2015

Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar
Zeneművészeti Intézet

nyelvi lektor:
Sipos Erzsébet
Kertészné Márky Gabriella

szerkesztő: **dr. habil. Vas Bence**

felelős kiadó és vezető: **dr. habil. Vas Bence**
PTE Művészeti Kar Zeneművészeti Intézet
H-7630 Pécs, Zsolnay Vilmos u. 16.

tipográfia: **molnARTamás**

kottagrafika: **Fábián Pál Tamás**

A kiadvány jogvédelem alatt áll!

A szerzői jog jogosultjának engedélye nélkül a kiadvány egyetlen része sem többszörözhető és vihető át semmilyen formában és eszközökkel, sem mechanikus, sem pedig elektronikus úton, kivéve, ha kiadó engedélyezi.

TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0012. számon, a
„Szakmai tanárképzés országos módszertani- és képzésfejlesztése”

digitális kiadvány
ISBN 978-963-642-779-5

Tartalomjegyzék

A szerkesztő előszava 9

5

Tanításmódszertan 13

Bevezetés 15

A fagott oktatás csak a személyiségnevelésen keresztül valósulhat meg. 15

A zenei nevelés a fagott oktatás technikai lépcsőin keresztül vezet. 15

Az első lépések 15

Hogyan legyen fagottos növendékünk? 15

Új, fagottot tanuló gyerek érkezik 17

A zenei nevelés a fagott oktatás technikai lépcsőin keresztül 17

A helyes légzés alapjainak lerakása, a légzés oktatásának, megérettetésének módszerei 17

A hangszer tartásának különböző módozatai 20

Mikor kezdhet fagottozni egy gyerek? 21

A hangszer felfüggesztésének módjai 21

A nád elhelyezése a szájban, szájtartás, a nyelv elhelyezése,

illetve ezek kialakításának módszere 23

Új technikák felhasználása játékra 24

A torok kinyitásának módjai 25

A légzés és a száj-, torok-, illetve nyelvbeállítás összefüggéseként

létrejövő hangindítási problémák 26

A hangok fogásrendszere 26

A legato játékmód kérdései 27

A staccato játékmód különböző típusai 27

A dinamika 28

A zenei elemek notációjának tanítása és ismétlése 28

A magasabb osztályos növendékek 29

A vibrato 29

A skálák tanításának módjai és szerepük az alsó fokú oktatásban 30

A helyes intonációra nevelés 30

Hangképző és állóképesség fejlesztő gyakorlatok, lapról olvasás 31

A fagott oktatás technikai lépcsőinek tárgyi feltételei 32

Hangszerek használhatóságának megtartása, a karbantartás. 32

Amit magunknak kell elvégezni, 32

Milyen nádat használjunk? 32

A gyakorlás 33

Mit, miért és hogyan? 33

Gyermekeknél a gyakorlást meg kell tanítani: 33

Amire a tanárnak figyelni kell a gyakorlás tanításánál 35

Az alsó fokú fagott tanítás anyagának megismerése	35
Gyakorlati megismerés	35
Óravázlatok, óratervek	36
A szaktanácsadó látogatása	38
Zongorakiséret, korrepetíció	38
A tanári munka	39
Átlagos diákokkal való foglalkozás, tehetség gondozás	39
A tanári kontroll eszközei	39
Önképzés, tanári személyiség	40
Összegzés	40

szerző
Dr. habil. Herpay Ágnes

A szerkesztő előszava

Tisztelt olvasó!

Jelen kiadványunkkal, valamint a többi tanításmódszertani jegyzettel, zenepedagógiai és zenepszichológiai tankönyvvel, melyet e program keretében bocsátunk most közre az a célunk, hogy a kezdő zenetanárokat és a zenetanári pályára készülő egyetemi hallgatókat segítsük a zenepedagógusi szerepük és a zenetanári identitásuk kialakulásában. Szakmai segítséget adjunk elméleti és gyakorlati megközelítésből is ezirányú munkájukhoz.

Kutatások szerint (Pais Ella 2013¹) a kívánatosnak vélt tanári kompetenciák területén az öt éve a tanári pályán lévők csoportja sokkal homogénebb és jobb paramétereket mutat, mint a jelenleg egyetemi tanulóikat folytató tanárszakos hallgatóké. Ez persze nem meglepő, hiszen az egyetem még mindig alapvetően az elméleti és szakmai tudás erősítésén fáradozik – márcsak a kormányrendeletekben meghatározott követelmények miatt is –, de kimondhatjuk, hogy jó zenepedagógussá csak a tanítás közben válhat az ember. Ez nem azt jelenti, hogy az egyetemen szerzett tudásra ne lenne szükség, sőt sokkal inkább azt mondjuk, hogy az egyetem erős elméleti és gyakorlati felkészítése nélkül a pedagógussá érés nem valósulhat meg maradéktalanul. Ennek ellenére a kutatások fényében feladatunknak látjuk, hogy egyetemi képzésünket oly módon és mértékben alakítsuk át, hogy a pedagógussá válás, a pedagógusi identitás kialakulása – a kívánatos kompetenciák területén – már az egyetemen elkezdődjön. Konceptiónk jegyében az osztatlan képzésben Pécsen már az első szemeszterben bevezettük a zenetanári identitás kurzust, mely feladata a hallgatók figyelmének, érdeklődésének feleltetése e problémakör iránt. Az is jól látható, hogy az elméleti tudás és szakmai felvérteztség mellett a pedagógiai és szakmódszertani ismeretek valódi integrációja az iskolai gyakorlatokon kezdődik meg. Öröndetes, hogy az új tanárképzésben bevezetésre került az egy éves egyéni összefüggő iskolai gyakorlat (korábban fél év), mely valódi terepet biztosít a hallgatók számára, hogy a tanári szerepük tudatában megkezdhesék a pedagógussá válás valódi folyamatát. Ebben az új helyzetben meghatározó súlyt kap a mentor tevékenysége. Stratégiánk kiemelkedő területe volt tehát a zenei mentortanári képzés elindítása is. A mentori szerepre való felkészítés a művészeti iskolák részéről, míg tananyagfejlesztés és képzési szerkezet átalakítása pedig az egyetem részéről fontos és elkerülhetetlen feladat volt. Jelen jegyzetsorozatunk és tankönyvkiadásunk e folyamat szerves részeként valósult meg.

Két egymástól eltérő koncepció mentén születtek meg tananyagaink. Az egyik az elméleti képzésünket erősítendő (zenepedagógia tankönyv és zenepszichológia tankönyv szöveggyűjteménnyel), míg a másik – a hangszeres tanításmódszertani jegyzetek sora – a képzésünk gyakorlati oldalát támogatandó jött létre.

Ez a szemlélet határozta meg a jegyzetek belső tartalmának kialakítását is. A szerzőket arra kértük, hogy két fejezetbe csoportosítsák gondolataikat. Az első fejezet ne tankönyv jellegű „elmélet szagú” írás legyen, hanem sokkal inkább reflektív, az elmúlt évtizedeket lényegileg összefoglaló egyéni vallomás. Ez indokolja az erős szubjektivitást és a stílust, mely sokkal inkább esszé vagy interjú kötetbe való lehetne, ám meggyőződésünk, hogy az első fejezetek így megvalósult nyelvezete és sokszínűsége jobban segíti az olvasót megérteni a zenepedagógusi pálya összetettségét, szépségeit és feladatait, végső soron a zenepedagógusi identitásuk kialakulását esetleg fejlődését.

A jegyzetek második fejezete pedig gyakorlati útmutatóként szolgál arra, hogy a végzős egyetemista hallgatónk zenetanárként tanításmódszertani szempontból hogyan építse fel tudása átadását és a zeneiskolai nebulóval való közös életét.

Oktatóink körében, de a zeneiskolákban dolgozó kollégák körében is időnként problémát jelent a szakmódszertani és a tanításmódszertani ismeretek megkülönböztetése. Bár egyszerűnek látszik, demégsem az. A *mit* tanítok és *hogyan* csak egymásba fonódva, egyszerre értelmezhető. Arányait tekintve ismét csak erős szubjektivitással valósítható meg. Jól látható ez a különböző jegyzeteket olvasva. Az ebből fakadó különbözőségek tehát részben törvényszerűek voltak, részben pedig arra

1 Pais Ella Regina(2013): Alapvetések a Z generáció tudomány-kommunikációjához-Tanulmány. TÁMOP-4.2.3-12/1/KONV-2012-0016 Tudomány-kommunikáció a Z generációnak.Digitális tanulmány. URL:<http://www.zgeneracio.hu/getDocument/1391>

utalnak, hogy sok évtizedes sikeres pedagógusi pályával bíró erős tanáregyeniségek írták őket úgy, ahogy számukra fontosnak, működőnek és hatékonynak bizonyult. A kérdést végül úgy oldottuk meg, hogy a jegyzetek lektorául szaktanárainkat kértük fel úgy, hogy a közös munka során egységes szakmai tartalom alakulhasson ki egy-egy jegyzeten belül.

A jegyzetsorozat azonban további lehetőségeket is nyújt az olvasó számára abban az esetben, hanem csak a saját, hanem a többi hangszerhez tartozót is tanulmányozza. Különösen így van ez az első fejezetekkel. Ugyanis hasonlóan ez az eset ahhoz, ahogy a digitális technika filmezésben való térhódítása előtt a rajzfilmeket készítették. Egy-egy átlátszó fóliára a teljes kép csak egy részletét festették fel, mondjuk a háttér egy részét. Más fóliákon a szereplő, ismét másokon a távolabbi háttér, megint másokon például a szereplő szája volt csak látható. Amikor képkockánként lefotózták a végső filmet, akkor ezeknek a rétegeknek egymás alá helyezésével állították össze a teljes képet. Apró változtatások ismételt fotózásával pedig magát a mozgás illúzióját keltették. Hasonlóan e jegyzetek olvasásakor is az a benyomásunk alakulhat ki, hogy ezek egymásra vetítésével láthatunk teljes képet a zenepedagógusi létről. Az azonosságok felerősítik egymást, míg a különbségek – viszonylag kevés van belőlük – tompítják és árnyaltabbá teszik az összképet. E fejezetek együtteséből sokkal inkább kissejlik az a bonyolultság, mely e munka nehézségét és szépségét egyszerre jelenti.

Nem is igazán leírható az írás hagyományos módszereivel – még James Joyce írásait hagyományosnak tekintve sem – az a szimultán összetettség, ami egy zeneórát jellemez. A legszélsőségesebb esetben csak szakmódszertani, vagy csak lelkigondozói, csak mentori tudását használja a tanár (bár ezek a legkönnyebb esetek), sokkal inkább jellemző, hogy ez is, az is része az adott pillanatnak, és a tanári tapasztalat, a tudás, a pszichológiai érzék az, amely miatt egy szemvillanás alatt dönt – és a jó tanár leginkább jól –, hogy akkor és ott tudása mely rétegéből mit fog mozgósítani. Ennek a művész és pedagógus számára misztikus, a pszichológus számára rettentően erős kognitív tevékenységnek az eredménye lesz, lehet a zenetanár és növendéke közötti dinamikus kapcsolat állandó egyensúlyban tartása. Az olvasó számára a jegyzetek egészét olvasva derenghet fel ennek az egyensúlyozó művészetnek a varázsa.

Végezetül tehát mindenkinek javasoljuk, hogy ezen írásokat olvassa végig, és tesszük ezt annak reményében, hogy ezáltal valós képet kaphatnak a sokszínű, gazdag zenepedagógusi pályáról és elkötelezettségük e hivatás irányába tovább erősödik.

Vas Bence

Tanításmódszertan

A szorosan vett szakmódszertan azt tartalmazza, hogy a pedagógiai tanulmányainkat hogyan kapcsoljuk össze a fagott tanítás zenei, technikai részével. Általában a módszertani résszel sokkal többet foglalkozunk, pedig az egyik a másikkal szorosan összefügg. A jegyzet első és második része teljesen egységben kezelendő. Itt is igyekeztem érthető és mindennapi szavakkal kifejezni mondanivalómat, azonban az itt előkerülő zenei és fagott-technikai szavakat ismertnek tekintettem.

A fagott oktatás csak a személyiségnevelésen keresztül valósulhat meg.

Ezzel foglalkozott a tanulmány első része. Azonban a szorosan vett főtárgyórai személyiségnevelésre ebben a részben is többször vissza fogok térni.

A zenei nevelés a fagott oktatás technikai lépcsőin keresztül vezet.

Ezeket a technikai lépcsőket egyenként fogom boncolgatni az egyes technikai elemek fejlődése szerint. Ezzel egy bármikor fellapozható segédeszközt, „szótárt” szeretnék fiatal tanártársaim kezébe adni. Természetesen az ideális állapotot irtam le, de nem ennek az elérése a fő cél, hanem a zenélés; az ideális állapot pedig egy mindig előttünk lebegő cél. Lényeges azonban, hogy a különböző technikai elemek fejlődése nem egyenletes, illetve ahány tanuló, annyiféle megközelítés lehetséges. Új technikai elem bevezetésénél mindig adjunk a másik, korábban tanult technikai elemből ismétlést. Lehetőleg egy fagottiskola szerint haladjunk, annak koncepcióját ne változtassuk meg, hacsak a gyerek adottságai nem teszik lehetővé a folyamatos haladást. A zenetanulás örömszerzése a fő cél. Az egyes technikai elemek ismétlésére válasszunk etűdöket más iskolákból úgy, hogy a hangkészlet és a tudásanyag jelentősen ne térjen el a gyerek pillanati tudásszintjétől. Az első részben már rávilágítottam, hogy az egyes elemeket nem lehet teljesen különválasztani, legföljebb csak az egyikre, vagy a másikkra fókuszálni. Nincs az a nehéz technikai elem, amit zenei indíttatásból nem lehetne megtanulni. Nincs az a hangképző gyakorlat, amelyik hasznos lenne zenei indíttatás nélkül. De fordítva is igaz: nem lehet olyan zenei megfogalmazást követelni a tanulótól, amelyet még nem tanult, amelyre még nem képes! Ahogy a technikai elemeket leegyszerűsítjük: a nagyobb mozgás felől közelítjük a kisebbet, ugyanez a zenei megfogalmazásra is igaz. Ha a tanuló tehetősége, úgymint átugorja a számára fölösleges zenetanulási lépcsőfokokat, ha pedig kevésbé, akkor hagyjuk játszani is a gyereket, néha örüljünk egy-egy megszerzett szintnek. A zenélésnek, amit tanítunk, nem primitívnek, csak egyszerűnek kell lennie, teljes zenei tudásunk súlyával a háttérben tudjunk egyszerűen zenélni, tanítani. Az évek múlásával erre tudjuk ráaknani a zenélés végtelen sok elemét. A technikai elemek, a zenélés alapja a légzés. A gyermek növekedésével a fizikai ereje is megnő. Ezért az egyes technikai elemek, mint a légzés, a szájtartás, a kéztartás állandóan változnak, az egyik elem újdonságának begyakorlata magával hozza a másik változását, egymást változtatják. A technika ellenőrzése, állítása ezért a zeneiskolai tanítás minden szakaszában folyamatos – ahogy a zenei elemeké is.

Az első lépések

Hogyan legyen fagottos növendékünk?

Lehetőleg minél előbb mutassuk meg az általános iskolásoknak, a zenei előképzősöknek, furulyásoknak, a többi zeneiskolásnak a hangszert; tartsunk interaktív hangversenyt, amin igazán szépen és igazul kell játszani, olyan darabot, aminek a szépségével is megfoghatjuk, megindíthatjuk a gyerekeket, és olyat is, ami a gyerekeknek ismerős (dalok). Ragadjunk meg minden lehetőséget arra, hogy a szülők és a gyerekek egyáltalán halljanak a hangszerről. A szülőket, a többi pedagógust és a gyerekeket is motiválni kell a fagott választására. A hangszer nem eléggé ismert ahhoz, hogy önmagától elegendő tanuló válassza

hangszerül. A korai fagott választás egyik lehetősége a fagottino (bassoon mini) választása és beszerzése. A normálméretű fagott esetében szedjük le a tölcsért és tegyünk helyette keményebb papírcsövet. (A fagottino legnagyobb előnye a kisebb méret, legnagyobb hátránya, hogy nagyon nehéz fújni. Az ára pedig hasonló a normál fagottéhoz. Ezért olyan iskolában, ahol nincs legalább 6 fagott, hanem most kezdjük kiépíteni a tanszakot, nem érdemes – az anyagi forrásokat ismerve – fagottinót vásárolni.)

A hangszert mindig „fényezni” kell.

- Ezen a hangszeren fogsz játszani, mert ez van a zeneiskolának – tekintélyelvű megoldás
- Ugye, ezen a szép hangszeren fogsz tanulni – ha a tanárt nagyon kedveli a leendő fagottos – érzelmi megközelítés
- Milyen szép hangszer – esztétikai megközelítés
- Csak nagyon kevés gyereknek van ilyen szép nagy hangszere! – különlegesség érzetét kelti a tanulóban: előnyorientált gondolat
- Nagyon fontos hangszer, fagott nélkül elképzelhetetlen egy szimfonikus zenekar – okoskodó megoldás
- Csak a legügyesebbek kaphatnak ilyen szép és nagy hangszert – a gyermek büszkeségére hat
- Nagy sikered lesz majd ezzel a különleges hangszerrel – haszonorientált reklám

- Akarsz fagottozni?
- Miért, mi az?
- Gyere, próbáld ki!

Megszólal a hangszer, ez sikerélmény és már ott is maradt fagottosnak.

Szükséges a fagott tanítás anyagi hátterének megteremtése is:

Legyen hangszer:

- már van az iskolának
- más iskolából kölcsönözni
- esetleg a szülőkkel megvetetni
- pályázatokból anyagi forrást szerezni a hangszer és hangszertartozék vásárláshoz
- Szervezhetünk a szülőkből láncolatot, aki egymástól megveszi a használt hangszereket. (Az első vásárló szülőt a legnehezebb beszervezni. Kérhetjük erre alapítvány segítségét is.)

A hangszerek karbantartási rendszerét ki kell dolgozni az intézmény számára. Ez vonatkozhat a kölcsönző szülőkre, az intézményre és a tanárra. Ennek hiányában a hangszerek nem kapnak kellő karbantartást, és minden elvégzendő munka a tanárra marad. Jó, ha kiépítünk kapcsolatot egy hangszerjavítóval, aki ért a fagotthoz is, mert akkor a kisebb munkákat (1 órás) is elvállalja növendékeinknek.

Legyen nád:

- vásárolhatunk kész nádat;
- készíthetünk magunk is (ennek metodikai fortélyai külön jegyzetet igényelnének), azonban ebben az esetben szerezzünk be az intézmény számára nádfaragó gépeket. Próbáljunk pályázni a vásárlásukra;
- mindenképpen legyenek a nádigazításhoz szükséges alapeszközök;
- tisztázni kell, ki fizeti a nád költségeit (ennek hiányában ez is a tanárra marad).

Az első fagott óra előtt a tanárnak már évekig kell az iskolavezetést látogatnia egy, sőt kettő fagott beszerzéséért.

Új, fagottot tanuló gyerek érkezik

Az első órát, órákat a hangszer megismertetésével kell kezdeni a későbbi baleseteket elkerülendő. Megmutatjuk a hangszer részeit, megnevezzük, bemutatkozunk neki, hogy utána majd a saját nevükön tudjuk szólítani az egyes részeket.

Bármilyen módon is, de az első órán is szólaltathassa meg a fagottot – ezért azonnal dicsérjük meg. Nem baj, ha nem kottából játszik. A „Süss fel, Napot” minden gyerek ismeri. Két-háromszor rakassuk össze vele a fagottot az órán, és ha sikerül, jutalmul eljátszhatja a „Süss fel, Napot”.

Megmutatjuk, hol szabad megfogni, hogyan kell összerakni, hogy nem bántjuk meg. Az ápolás szabályait is itt vesszük át: áttörés, a parafa részek olajozása, tisztító kendővel törölgetés, illetve ecsettel a por eltávolítása a tókéék közül. Jó, ha példákat hozunk a mindennapi életből, mint a mosakodás. Hangsúlyozni kell, hogy felelős az új barátjáért, a fagottért; (a hangszer így antropomorfizálva) érzelmeket keltünk a hangszer, mint tárgy iránt. Ki kell emelni, hogy ezen kívül sem ő, sem a szülei és rokonai ne szereljenek, pucoljanak semmit a hangszeren a tanár belegegyezése nélkül, mert komoly károkat okozhatnak. A hangszeretok – amiben a fagott alszik – karbantartását, tisztítását is itt kell megbeszélni (porszívó, kefe, mosás – esetleg), vagy akár kedves rajzokkal a füzetébe bejegyezni. Fagottozás előtt mosson kezét! Ezzel a hangszer állapotára is vigyázunk, és az egészségünknek is jót tesz. Minden óra azzal kezdődjön és végződjön, hogy a tanár fagottozik a gyermeknek.

A zenei nevelés a fagott oktatás technikai lépcsőin keresztül

A helyes légzés alapjainak lerakása, a légzés oktatásának, megéreztetésének módszerei

Fúvós hangszeren tanulunk. A hangszer a levegő nyomásától szól. Tehát első a légzés és az utolsó is. A légzés, a támasz igazítása, alakítása egész életet betöltő folyamat.

Belégzés – kilégzés

El lehet mesélni a normál légzés ritmusát. Gyors belégzés és gyors kilégzés után szünet következik. Mi ezt változtatjuk meg: gyors belégzés, lassú kilégzés után nincs szünet, hanem újabb belégzés következik. Mindenképpen meséljük el, hogy semmi olyat nem kell tennünk fagottozás közben, amit természetből fogva ne tudnánk, csak olyan mozgásokat alkalmazunk, amit más tevékenységünkől már ismerünk. Ezeket a példákat kell a több éven tartó tanulás alatt közösen megkeresnünk a tanulóval. Ennek tisztázása nagyon fontos, mert így nem kelt félelmeket a tanulóban a fúvós hangszer „hátha nem fogom bírni”, illetve nem tűnik majd megoldhatatlan feladatnak a helyes légzés megtanulása.

Nem kell nagy levegővételre buzdítani, mert akkor majdnem biztos, hogy a teljes tüdejét igénybe veszi, vállait felemeli és a tornaórákon tanult légzőgyakorlatot, a „sóhajtást” fogja előadni.

A hasi légzés – ahol főleg a rekeszizom segítségével tágitjuk a tüdőt –, megéreztetésére a következő gyakorlatokat ajánlom, de a variációk sora végtelen.

- Szimatoljon a gyermek szagotottan, mintha valami finom illatot érezne!
- Utánozza a kutya lihegését!
- Kacagtassuk meg, akkor hahotázás közben jól tapintható a rekeszizom és a hasizom együttes munkája. Itt jegyezném meg, hogy a folyamatos rekesztámasz a rekeszizom és a hasizom libikóka-szerű egymással szembeállított mozgása, mint a gáz és a kuplung. A gyerekeknek azonban a hasizmot nem jó említeni, mert ha egyszer megfeszíti, többet nem tud mélyre venni levegőt azon az órán. Elég, ha mi tudjuk, a mozdulat természetes.
- Hajoljon előre a gyermek, fogja meg a bokáját és úgy vegyen levegőt. Másik kezével tapogattassuk ki vele a derekán a mély légzés helyét. Így megérti, mit akarunk.
- Sziszegő gyakorlat. „Sz” hangzó folyamatos megszólaltatásával éreztethető a légnyomás, amit elő tudunk állítani. Ezzel a sziszegéssel, kígyó játékkal ismert dalok ritmusát sziszegjük le úgy, hogy

sziszegés közben érintse a felső fogsorát újabb levegővétel nélkül, hogy a levegőnek elálljuk az útját. Közben a gyermek keze a hasán vagy a derekán van, hogy ellenőrizze a légzését. Jó szolgálatot tesz ilyenkor a tantermi tükör is. Ügyeljünk, hogy a lányok, és a fiúk „hasa” máshol tágul. A fiúknál inkább deréktájon hátrafelé, lányoknál előre a pocak irányába, az eltérő testfelépítés miatt.

- Fújhatunk papír fecniket, gyertyát, pici zászlót stb.
- Vigyünk be lufit a tüdő tehetetlenségének érzékeltetésére.
- Rajzoljunk neki egy nyitott szájú zsákot.

A légzőgyakorlatokban egy a közös: a levegőnek folyamatosan áramolni kell. Addig kell fújni, amíg teljesen el nem fogy a levegő, azonban nem kell a teljes tartalék levegő kipréseléséig eljutni. A leggyakoribb hiba a még nem teljesen kiürült tüdőben egymás tetejére vett levegő. Ekkor lecsökken az oxigénfelvétel, illetve szorító érzése lesz a gyerekeknek. Ez kellemetlen, egy nagy sóhajattal szüntethető meg. (Kellemetlen, tehát nem szeretné ismételni, így elveheti a kedvét a további gyakorlástól is.) A légzőgyakorlatok alatt megtaníthatjuk a mérőtapcsolásra, ritmusolvasásra, és a későbbiekben sokat használt mérőjárásra is.

A légzés gyakoroltatása közben sajátíttassuk el a basszuskulcsot. Adjunk írásbeli gyakorlatot a basszuskulcs gyakorlására is. Lehetőleg minél többet rajzoltassunk le a tanulóval az órai feladatokból.

A hasi, azaz rekeszizom segítségével létrehozott levegővétel megéreztetése csak az első lépés. A rekesz támasz egy következő lépcsőfok, amit a folyamatos rekesztámasz követ.

A rekesztámasz kialakítása. Tulajdonképpen a teljes tanítási időnk erről szól, minden dal, darab, etűd és hangképző gyakorlatban ügyelni kell rá. Soha nem szabad késznek tekinteni, hiszen a levegő adagolása a művészi kifejezés fő eszköze. Gyerekeknél soha nem kezdjük kitarított hangokkal az órát, csak ha már valami mással bemelegedtek az izmai, mert az álló egyhelyben tartott izomtónus a legmegerőltetőbb feladat fúvós hangszereken. (A súlyemelők sem a 200 kg kinyomásával kezdik az edzést!) Először dalokat, ujjgyakorlatokat vagy skálákat játszunk, aztán jöhet a kitarított hang.

Kitartott hang gyakorlatok több éves bevezetésre.

Csinján kell adagolni, ha túl sok kitarított hangot játszik a kisgyerek, elfárad az óra vagy a gyakorlás többi részére.

Ismétlés legalább kétszer

- Teljes kilégzés (mindig ezzel kell kezdeni) utáni belégzés – kitarított mf hang – amíg el nem fogy az összes levegő – újabb levegővétel, újabb ugyanaz a kitarított hang. Először csak nád, majd nád, S-cső viszonylatban, később hangokon.

Ez a gyakorlat fagottiskolák nagy részében kottával is le van írva. Már itt taníthatjuk a szép fagott hangot. Ez fogas kérdés, hogy mit tekinthetünk szép hangnak. Nem szabad a gyerekektől elvárni és megkövetelni a felnőtt fagott hangot kicsit halkabb kiadásban. A gyerekek számára a szép hang az, amelyik rezonáns, vivőerejű. Lehet, hogy néhány zörgés vagy bűgöbb tónus van benne, de így megérzi a rekesztámaszt és a hangélményt. Ha puha, sötét, zöreijmentes hangra oktatjuk, akkor a ki nem alakult szájizmai miatt mindenféle szorítást vagy rezonancia lefojtást, és egyéb nem kívánatos mozdulatokat kénytelen tenni, hogy megfeleljen azoknak az elvárásoknak, amikre még rövid ideje tartó tanulmányai és testi felépítése nem teszik alkalmassá. Erre a problémakörre még a szájtartás és a dinamika tárgyalásánál újra visszatérünk.

- Az intonáció, azaz a hallásfejlesztés is ehhez a gyakorlathoz tartozik. Fő, hogy minden órán valami más szempontot adjunk a kitarított hanghoz, hogy a gyakorlat ne váljon rutinszerűvé, amikor már azt sem tudja a gyermek, hogy mit gyakorol rajta. A hangmagas-

ság érzékeltetésénél soha ne ugyanazt a hangot adjuk meg, amit ő fog játszani, hiszen az emberi fül toleráns (szerencsénkre) és kis frekvencia különbséggel eltérő két hangot is képes szintetizálni, és csak hangszinkülönbségnek érzékelni. Azonban a tiszta kvint, a tiszta oktáv (bár ott belejátszhat az oktávterpesztés problematikája) olyan kényes hangköz, ahol a gyakorlatlan fül is már 1-2 cent különbséget érzékel. (Mi is az az oktávterpesztés?) Magát a zenei összeolvadást is gyakoroltathatjuk ezeken a hangközökön. Ez elhanyagolt területe oktatásunknak, pedig bármilyen kamarazenében nélkülözhetetlen. *Az intonáció a fagottjáték- és oktatás aspektusából* című doktori disszertációmban erről bővebben olvashatnak.

- Kötésgyakorlat. Választott hangról a szomszédos hangtól távolodva oda-vissza kötések. Ez a gyakorlat egy kicsit „gyorsított” kitarított hang. Úgy érhetjük el, hogy ne gyorsuljon fel, hogy belső beszédben kimondatjuk a hang teljes nevét fújás közben.

Bármilyen hangról kezdve, nagyon lassan

Belső szöveg:
Nagy A vagyok Nagy B vagyok Nagy A vagyok

Nagy H vagyok Nagy A vagyok Kis c vagyok

Ebben a gyakorlatban a folyamatos rekesztámasz (nyomkodás nélküli) a lényeges. Igazából a szájmozdulatokkal kombinálva, amit majd a megfelelő helyen részletezek. Azonban a levegő egyenletes áramoltatása a kulcs. Legjobb azonnal valamilyen ismert dallal összekapcsolni, mert akkor sokkal szebben játssza és tisztábban is!

- Dinamika és kitarított hang
Az egyik legnehezebb gyakorlat. Általában az első 1-3 évben erre a gyerekek fizikailag is képtelenek. Ha túl korán vezetjük be a dinamika tanítását, akkor mindenképp rossz funkciókat rögzítünk vele: még nem elég stabil a rekesztámasz, hogy helyesen tudjon eltérő dinamikájú hangokat képezni. Mindig segítünk a gyereket az intonáció megfigyelésében egy másik hangadó eszközzel.

- Kitarított hang forte – de végig forte! – kitarított hang piano

A leggyakoribb hiba, hogy a halkabb részeket „alacsonyabb légnyomással” játssza. Ez alacsonyabb intonációhoz vezet, ezért megszorítja a szájával, ez túl jól sikerül, és végül minden piano része magas lesz. Nagyon nehéz megéreztetni, hogyan kell lassabban eresztetni a levegőt és nem leejteni a légnyomást. Tulajdonképpen ez a folyamatos rekesztámasz, azonban ehhez a finom mozgáshoz általánosságban csak középiskolában vagy egyetemen szoktak elérni a tanulók, vagy soha. Ezért nem kell végtelenségig technikai gyakorlatokat játszani zeneiskolás korban, hiszen egy zenei indíttatás jobban átsegíti őket a fúvás technikai nehézségén. Inkább kezeljük ijesztgetős játékként.

Ijesztgetős gyakorlat

Belégzés **f** Belégzés **p**

Hosszan tartani, amíg a levegő el nem fogy. Hosszan tartani, amíg a levegő el nem fogy.

Zeneiskolában csak a magasabb osztályokban asználjuk

Csak belégzés

- Kitarított hangon belüli dinamikai változás csak crescendo vagy csak decrescendo, vagy oda vissza (szembefordult krokodilok, vagy csokornyakkendő).

Csak a zeneiskolai tanulmányok közepétől használjuk, hiszen ebben a gyakorlatban összegeznie kell a légzésről, szájtartásról, hallásról tanultakat. Itt is a levegőbeosztás és a folyamatos rekesztámasz elérése a cél. Lehetőleg a crescendo-decrescendo két oldal egyforma hosszú legyen, tehát itt még a belső számolás, időérzet is megjelenik. A cél az egységes hangszínnel való hangtartás, de ez csak távlati cél, általában a gyerekek nem tudják az igazi fortét azonos hangszínnel megszólaltatni. Azonban nem mondhatunk le ezért a forte irány tágításáról ebben a gyakorlatban. Aki nem tud igazán rezonáns, telt, nem erőből, hanem levegősebességből képzett fortét játszani felnőtt korára, annak a pianója is beszűkül, testetlen letompított, azaz élettelen és kifejeztelen marad. Ennek az alapköveit kell csak lehelyezni a zeneiskolás oktatásban. A kifejezőképesség megtartásával, buzdításával, különböző karakterek érzékeltetésével, drámajátékkal sokat tehetünk a dinamika fejlesztéséért.

A kitarzott hangok képzésének felnőtt korban elérhető végeredményét Simon Albert fogalmazta meg tökéletesen. „Egyenletes hangerejű kitarzott hang akkor jó, ha tulajdonképpen nem csinálunk semmit. Csak az a kérdés, hogy ezt a semmit hogyan kell csinálni.”

A szinte mozdulatlanak tűnő (persze nem az) rekesztámasz egy olyan érzet, amelynek kialakítására törekszünk. Ez az egyenletes rekesztámasz. Csak hallás általi ellenőrzéssel lehet megérezni, sok-sok gyakorlás után. A fúvós hangszernél a rekesztámasz „van”. Ha néha kisebb, néha nagyobb, akkor kénytelenek vagyunk „nyomkodni”, hogy újra a kellő üzemi hőfokot elérjük. Az állandó rekesztámasznál nincs leakadó hang vagy félelem attól, hogy nem szólal meg, nagyon kényelmes, a legkisebb energia-befektetéssel tud a hangszer színesen, tág dinamikával szólni. Minden más a többi testrész dolga.

Hogy mesélhetjük el a gyerekeknek? A támasz „örök”: A fagott mélyebb hangjainál kisebb az ellenállás, mert nagyobb a cső, egyre vastagabb, tehát tartani kell a levegőt, hogy ne essen bele, a magasabb hangoknál a kisebb csőben nagyobb az ellenállás, ezért ott gyorsabb futású levegőre van szükség, hogy beférjen.

A hangszer tartásának különböző módoszatai

A gyakorlatban elfogadott felfüggesztési lehetőségek, illetve ezek előnyeinek és hátrányainak megismerése fontos egy leendő tanár számára. A gyermek test- és hangszertartása az első órákon kezdődik és jó esetben 21 éves korig tart, amikor a fiatal felnőtt befejezi a növést. A test- és hangszertartást évenként szűrőpróbaszerűen ellenőrizni kell, hiszen a heti két óra alatt nem biztos, hogy észrevesszük a gyermek növéstét, a fagott tartásának fokozatos megváltozását, esetleg elromlását.

A *felfüggesztést* úgy kell beállítani, hogy a fej enyhe görbülettel érje el a hangszert se túl fel, se túl le ne kelljen nézni, a torok/nyak ne feszüljön meg, ez elengedhetetlen a jó légzéshez is. A hangszer kezdetben a combon fekszik fel, majd nem a térdnél, a gyermek növéssel ez egyre feljebb kerül. A felnőtt tartás eléréséig ez állandóan változik. A felnőtt tartásnál a hangszer a csípő körül van feltámasztva átlagos magasságú fiúknál (a nagyon magasaknak a derekára kerül, ahogy az S cső engedi), de lányok esetében jobb megtartani az előrehozott combra támasztott hangszertartást, tekintettel arra, hogy a csípő növekedésének mértékét nem tudhatjuk előre, adódhat, hogy túlságosan is eltér oldal irányba a hangszer, valamint a felfüggesztésben is jobb a függőleges megtartani az átlós helyett. A jó hangszertartás alapfeltétele a jó állás: kis terpeszben, két lábon állva, vigyázva, hogy a térd ne feszüljenek hátra. Semmiképpen se engedjük hátrahajolni, homorítani, mert ebben a helyzetben megfeszül a hasizom, és gátolja a helyes légzés kialakítását. A jó hangszertartásnál a karok laza görbületben érik el a hangszert. Nem mi hajolunk a hangszerre, hanem azt igazítjuk úgy (felfüggesztés, S cső, kéztartó), hogy a testünket kövesse.

A *karoknak* mindig csak az élet szabad látnia a játékosnak. Bármilyen törés, csavarodás, nyújtózkodás káros lehet.

AZ ujjak jó, ha elérik az elején a lyukakat, ezt kell a legtöbbet igazítani a gyermek növésekor, ahogy nő a keze, egy ideális laza görbülettel kell elérnie a lyukakat és a billentyűket. Az ujjbegynek kell takarni a lyukakat. Az ujjakat mindig ujjtöbbről kell emelni, az elérési görbületet megtartva. Nem az ujjainkon kell tartani a hangszer, alaphiba a feltámasztási pont (bal kéz mutatóujj töve) elengedése a mély fekvésnél. A hangszer jó felfekvését ellenőrizzük néha újból, mert minden ujjja, sőt a jobb karja felemelésekor is egyensúlyban kell maradnia a hangszernek.

Az ujjpercekben ne legyen betörés, merevség. A XXI. század gyermekeinél a kevés fizikai munkát végzett kezek esetében nagyon gyakori a túl laza ízület az ujjperceknél. Ezekre nagyon figyeljünk oda, hogy a gyerek kezében lévő izmok a fagott helyes tartásának formájában erősödjenek meg. A különböző fogáskombinációkon keresztül állítjuk be az ujjazatot, a helyes ujjazat kialakításának elvét már a hangszer-tartásnál részleteztük, a legfontosabb a kisgyermek adottságainak figyelembevétel. Fontos, hogy az ujjazat „kényelmes” legyen. Kezdetben a mozgások nagyok és kontrollálatlanok, ahogy az idegpályákon változások mennek végbe a mozgások gyakoroltásával, haladhatunk a finomabb, kontrolláltabb felé. Fontos azonban, hogy a gyermek a testének mozdulatait megérezze, ezért csukott szemmel, csak az ujjakra koncentrálni, sőt, hang nélkül, csak billentve is lehet gyakorlatokat végezni. Ez a gyakorlás kialakításánál is döntő jelentőségű. A billentés kialakításakor figyelembe kell venni, hogy nemcsak lefelé, hanem felfelé is kell billenteni egy fúvós hangszeren.

Ha lehetséges, legyenek kiinn a teremben – ahol tanítunk – fagottost ábrázoló *fényképek* a vizuális megerősítéshez, annak ellenére, hogy a fagottjátékos soha nem láthatja magát. Ezt a problémát kiküszöbölendő az első órákon a kéz és az ujjazat beállításánál fektessük nád nélkül a hangszer a gyerek bal vállára, akkor először és utoljára megnézheti a lyukakat, beállíthatja a kezét, mintha furulyázna, és onnan fordítjuk vissza a hangszer az eredeti ferde állapotba úgy, hogy a gyermek a hangszer és a lyukakat nem engedi el. Ezzel a módszerrel a fagott alátámasztási pontja is optimalizálódik a bal kéz mutatóujjának tövével. (részletesen lásd Herpay: Szeretek fagottozni.)

Ezt az ideális állapotot azonban csak sok évi kitarató munkával lehet elérni, állandó csiszolással, figyelemmel. Azokat a gyermekeket, akik biztosan nem mennek zenei pályára, egyes finomságokkal talán nem is kell már „kínózni”, inkább élvezzék a fagottozást, a zenélést. Mivel a reflexek kialakítása hosszadalmas folyamat, rögtön az elején meg kell tanítani a gyerekeket, hogy érezzék a testüket, el tudják képzelni a mozgásokat. Ezzel más területen is hasznosuló képességre tesznek szert, valamint a helyes gyakorlás kialakításában is nagy szerepe van.

Mikor kezdhet fagottozni egy gyerek?

Ez a leggyakoribb kérdés. Nem kell feltétlenül megvárni, amíg a gyerek megnő. Amikor a kezével már eléri a kis e-d-c, valamint a nagy H-A lyukakat, bátran elkezdhetjük. Addig nem tanítjuk meg a nagy E hangot, amíg nem tudja lenyomni. (A zongorán sem várjuk meg, amíg eléri az oktávot a gyerek). Az előkészítő osztályok elvégzése alatt biztosan eléggé megnő. A jobb kéz terpesztésénél pedig a fokozatosság elvét követve próbálkozhatunk a g billentyű elérésével, a gyermekek rugalmas keze mindig a feladathoz tágu. Érzékeltetésül próbáljuk ki, hogy egy alt furulya mennyivel kényelmetlenebb a jobb kéz számára, valamint sokkal nagyobb kell terpesztetni az ujjakkal, mint a fagotton. Mindehhez megfelelő kéztartó szükséges.

- Legyenek különböző méretű kéztartóink.
- Ha nincs elég kicsi, akkor fordítva is behelyezgetjük a fagottba, akkor alacsonyabb lesz, vagy jobb lesz a dőlésszöge.
- Sok pedagógus a kéztartó nélküli barokk fogást tanítja először a kis kezűeknek. Ebben az esetben azonban a kéztartó csonkját le kell csavarozni. (Barokk fogás: a jobb kéz mutató ujjának tövére kell támaszkodni a hangszer testén ugyanúgy, mint a bal kézen.)

A hangszer felfüggesztésének módjai

- Hám
Gyerekeknél mindenképpen ezt ajánlanám, mert a fagott súlya mindkét vállukra kerül. Amire oda kell figyelni, az a hevederek jó beállítása, hogy a keresztezódás pont a háta közepén legyen,

illetve a hevederek hossza úgy legyen beállítva, hogy mindkét vállra egyforma súly essen. Hátránya, hogy a hangszeret folyton kifelé fordítja, ezért a jobb kéz kényelmes elhelyezkedése miatt sokszor kell „visszarángatni”.

Létezik fiú v. lány fagott hám, de van, akinek a szaxofon számára gyártott a legkényelmesebb. Az ideális az lenne, ha lenne az intézménynek annyi anyagi forrása, hogy az egyes típusokból tarthasson egyet a tanár a szekrényében ahhoz, hogy a folyton növekvő gyermek számára kiválasszassák a megfelelő típust, amit aztán a tanuló szülei megvásárolhatnak vagy megrendelhetnek a hangszerüzletben.

- Féloldalas vállpánt
Különösen nagyon magas fiúk számára kényelmes. Jó felfekvést biztosít, igaz, csak az egyik vállon. Hátránya, hogy a jobb kéz gyakran túlságosan hátra kerül, ami váll- és könyökproblémákat okozhat.
- Klasszikus nyakba akasztó zsinór
A legjobb felfekvést biztosítja, de hosszú távon a nyakcsigolyákat erősen igénybe veszi. Jó egyensúlyérzetet ad a kéznek, hiszen a fagottokat a mai napig ehhez gyártják (a felfüggesztési gyűrű helye 300 éve ugyanaz).
- Meg kell tanítani a gyerekeket ülve is játszani. Vannak országok, ahol a fagottal csak ülve játszanak. Azonban a szabad légzés, a kifejezés szabadsága sokkal jobb állva, ezért szerintem a tanítást mindenképpen állva kell kezdeni. Az idő múlásával a nagyobb növendékek kamaracsoportokba, illetve fúvószenekarba kerülnek. Mielőtt ez megtörténne, tanítsuk meg őket ülve is fagottozni.

Meg kell igazítani a drótot, mielőtt vízbe tenné, csak a nádlapot szabad áztatni (ha idős, vagy kevés ellenállású a nád), inkább csak bemártani a vízbe, aztán letenni és várni pár percet. Ez alatt az idő alatt lehet összerakni a hangszeret. Nehezen szól a túl száraz vagy magát teljességgel vízzel megszívott nád. Az egyszerű kezdése a fagottozásnak!...

- Hogyan ülünk a széken? Mindkét talp a földön (ha leér a lába), teljes üléppel rá kell ülni a székre – egyenes derékkal. A felfüggesztést a széken való játékhoz kell igazítani. Nagyon rosszak a formatervezett székek, mert annak a szélére kell kiülniük a fagott miatt, és így órákat töltenek ferde ülésben, melyet a derékkal kell kompenzálniuk. Mindenképpen beszéljünk a zenekarvezetővel, mert ez a probléma csak a fagottot érinti a fúvósok közül.

- Csak ülve alkalmazható felfüggesztési módok:

Ülőszij.

Jóval kevesebb súly esik a karra, a nyakon egyáltalán nincs. Fontos, hogy a székre kerülő szíjat átlósan helyezzük a székre, és a hangszeret – amennyire a karunk engedi – elöl tartjuk, mert így nem terhelődik a jobb kéz attól, hogy esetleg túl hátra húzzuk, valamint a bal kézre is így kerül a legkevesebb terhelés. Hátránya, hogy majdnem függőlegesen kell a hangszeret tartani, ezért a hangszer takarja a kilátást, a kottaállványt jobbra el kell húzni és mindig jobbra nézni. Ha a játékos a zenekar jobb oldalára kerül, akkor nem lehet a karmestert látni.

- Combtámasz.

A fagotra szerelhető eszköz, amely a combra fektethetővé teszi a hangszeret. Nagyon kényelmes, semmi súly nem kerül sehova. Hátránya, hogy nem lehet a lábnak megmozdulnia. A zenei indítatású mozgások is leszűkülnek (nem lehet körözni), mert akkor a szájba érkező nád szöge megváltozik, akkor a hangszín és az intonáció is.

- Tüske.

Új találmány. Nagyon kényelmes, semmi súly, semmi zavaró tényező, de fel kell szereltetni a hangszerre. Érdemes lenne azonban a kis gyerekek tanításánál bevezetni, ennek kikísérletezése az Önök feladata.

- Kezdetben, ha a gyermek picike, ahhoz, hogy „várólistára” kerüljön (olyan gyerekek, akik majd fagottozni akarnak, de még nőniük kell) megfújathatjuk úgy is, hogy állványon áll a hangszer.

A nád elhelyezése a szájban, szájartás, a nyelv elhelyezése, illetve ezek kialakításának módszere

- Ha a gyerek már szépen össze tudja rakni a hangszert, szépen csinálja a légzőgyakorlatokat, meg kell ismertetnünk a náddal, ami a hangot adja.
Meg kell mutatni, hogyan kell a nádat beáztatni, mennyi ideig, hogy az kellőképpen rugalmas legyen. Ez banálisnak tűnik, de sok múlhat rajta. (Túl sok áztatás éppen olyan rossz, mint a túl kevés.)
El kell magyarázni, hogy helytelenül használt náddobozban baktériumok és penészgombák telepedhetnek meg, ezért ki kell nyitni, ha hazaért a fagott óráról, hogy a nád megszáradjon, illetve mindig olyan dobozt kell használni, ami szellőzik. Fel kell hívni a figyelmet, hogy közvetlen evés után ne fújjon bele a nádba, hogy az ételmaradékok ne rakódjanak le a nádban és az S-csőben.
- Első próbálkozásnál nem kell rögtön elmagyarázni a szájartást, mert van olyan gyerek, aki rögtön ráérez. Csak ha nem jó, akkor igazgassuk.
- Először játékos ritmusgyakorlatokon kell sípolni, hogy a levegő folyamatosan áramoljon, és a nyelve az, amivel az áramlást meg tudja szakítani, de a levegőoszlop megmarad. Sokat nevetnek azon, hogy aki még nem fúj nádba, annak nagyon csiklandozza a száját a rezgés. Nyugtassuk meg, később ez érezhetetlenné válik.
- Meddig kell a nádat a szájba venni? Általában a faragott nádlap kétharmadáig, de ez a gyermek fogsorától vagy az esetleges fogszabályozójától is függ. A csak S-cső és a nád megfúvásakor az S-cső dőlésének változtatásával meghallható, milyen szögben érkezik a legrezonánsabb hangot a tanuló. Valószínűleg számára az az ideális szög, ahogy a fagottnak, illetve a nádnak a szájához kell érkezni – a „szabályos”, ha merőlegesen érkezik az S-cső a szájhoz/a nád a szájba. Ez egy jó játék is a hangszín változásának megfigyeltetésére. a modern S-csőveket enyhén meg is lehet hajlítani a kívánt szög eléréséhez.
- A nyelv mozgását elhelyezését ezeken a nádon végzett ritmusgyakorlatokon állítsuk be.
- A szájartás beállítása is hosszú éves folyamat: a rekesztámasz és a tüdőkapacitás erősödésével egyre nagyobb légnyomást kell szabályozni, illetve a gyermek növekedésével a szája maga is nő és erősödnek az izmai. A szájartást mindig a gyerek adottságaihoz kell igazítani. Főleg a felsőajakkal foglalkozunk. Ezt be kell annyira húzni, hogy a piros része nagyjából eltűnjön (a száj vastagságtól függően) ezzel megakadályozzuk, hogy a nád a fogakhoz érjen. Az alsó ajkat csak egyszerűen be kell csukni, így egy icipicit ráfordul az alsó fogsorra. Amire mindig vigyázni kell: nem szabad az alsó ajkat teljesen behúzni, mert akkor a játékos az állat nem tudja lenn tartani, gyűrődések és szorítások lesznek az állon, amely komoly rezonanciavesztést okoz, valamint az állkapcsot, amelyet a hangok beállításánál használunk, zavarja a szabad mozgásban. A hang fedett lesz, valamint állandó intonációs problémákkal fog küzdeni (nem tud kétszer egyforma hangot fújni), a mély fekvésben pedig leakadnak a hangok. Az ajkaknak nem szabad széthúzni, mert akkor nem tudjuk az oldalsó izomzatot jól használni, a hang túl világos és magas lesz. Az ajkakat összehúzni sem szabad (közelíteni a csücsörítéshez, cumizáshoz) mert akkor elveszítjük a kontrollt a nád felett. A száj szerepe a nád behangolása a megfelelő magasságra, illetve az intonáció kis igazgatása. Ezért mindenképpen arra törekedjünk, hogy a hangot, a rezonanciát nem fogja le, csak annyira, amennyire szükséges. Tévhit, hogy sok „húst”, felületet kell tenni a nádra (labium superius és labium inferius): minél nagyobb felületen fogjuk le, annál kevésbé rezonáns a hang. Csak annyi kell a nádon legyen, amennyi feltétlenül szükséges, hogy a fogak be legyenek takarva, illetve megnyit az adott szájforma lehetővé tesz.
- A nyelv elhelyezkedése a szájban szintén genetikailag meghatározottan különböző minden gyermeknél, ezért fúvás előtt nyeljen egyet, akkor a helyére kerül a nyelv. Mindig biztassuk, hogy hozzá szabad érni nyelvvel a nádhoz, és kinyújtott nyelvünkkel mutassuk is meg saját nádunkkal, hogy ez a nyelv melyik részén történik. Intő jel, hogy a gyermek rossz helyről indít, ha indokolatlanul sokszor lesz tele a nád nyállal. Ez szinte mindig a szápadlásról való indítás jele. Ezért többször is beszéljük át, mutassuk meg a nyelven az indítás helyét. A gyerekeknek kisebb a szájürege is, így jobban belóg a szájukba a nád, mint nekünk a kontrafagotté. Ennek ellenére arra kell biztatni,

hogya hangok elől legyenek a szájában, olyan érzettel, mintha a felső fogorát akarná megérinteni, minél közelebb a nyugalmi – nyelés utáni helyzetéhez. Az érzetet el kell képzelnie, ki kell próbálnia, ezzel is hozzájárulunk saját teste felfedezéséhez. Gyakori hiba, különösen, ha még nagyon alacsony légnyomással dolgozik, hogy az egész nyelv részt vesz a hangindításban, tréfásan békatoroknak hívom, mert jól látszik a tokán, hogy a mozgás a nyelvtöből indul ki. Ilyenkor nyelvvel is megtolja a gyerek a levegőt, így „könnyít” a dolgokon, azonban az indítás mindig nehézkes lesz, a kialakuló hang pedig „muááá” típusú, a gyors staccato pedig a későbbiek folyamán megoldhatatlan. A tükör és a jobb kéz mutatóujjának ellenőrző odaillesztése a tokához segít megéreztetni a hibát. Kijavítási módja az összeérő tenuto hangok gyakorlása hangosan.

- Ha már megismerte a hangszert, az S-csövet és a nádat, játékos gyakorlatokat adhatunk neki, amely a kortárs zene előkészítésére is nagyszerű. Ezeket a játékokat úgy is játszhatjuk, ha a hangszer állványban áll, ezzel lazíthatjuk a hangszer súlya miatt amúgy is megterhelő fagottórát.

Új technikák felhasználása játékra

„Az első kérdés: mit lehet kezdeni a hangszerral, egy tárggyal. Ez az egyszerű kérdés minden gyerekben felvetődik már csecsemőkorban; mindannyian ismerjük, mennyi mindent tud csinálni egy kisgyermek például egy edénnyel, főzőkanállal a járókában. A gyermekeknek ezt a meglévő képességét ki kell használni a fagott tanulás folyamán is. A következőkben egy-két ismertebb lehetőséget mutatunk be, hogyan lehet funkcionálisan játszani egy fagottal.

Játékok náddal

- A legismertebb ezek közül a krákoktatás, amelyet német nyelvterületen kukorékolásnak is neveznek. A krákoktatásnál hangutánzó használatával „nád-zaj” jön létre. Ugyanezt szaggatottan is meg lehet csinálni. Ez a játék a rekesztámasz megérezéséhez jó.
- A rekesztámasz megéreztetéséhez alkalmas még a különböző hangmagasságon sípolás. Ez a gyakorlat a szájartás beállításához is segítséget nyújthat.
- Kísérletet tehetünk arra is, hogy a gyermek a nádon hangok indítására tegyen kísérletet, különböző hangzó szerinti nyelvvállással. A játékot azzal lehet még bonyolítani, hogy a gyermek maga találja ki, hogy egyáltalán milyen hangzókkal lehet ezt létrehozni. Ez a gyakorlat a hangindítás kialakításához járulhat hozzá, illetve kezdeményezheti duplanyelv technika kialakítását is.
- Ezekon kívül kísérletezni lehet a szimultán nádmegfújással és énekléssel, illetve a szívással kiadott hangokkal is. Előbbi a torok nyitást-csukást érzetteti meg a gyermekkel, míg utóbbi tényleg csak pusztá játék, hozadék nélkül.

Játékok az S-csővel

- Az S-cső megfújásakor keletkező sustorgó hanggal lehet megmutatni, hogy a levegő súrlódásának zörejét hogyan erősíti fel már az S-cső is.
- A „hangindítás” az S-csővön érzékelteti, hogyan engedi, vagy nem engedi rezegni a levegőt a nyelv (nyit-zár effektus).
- A tenyérben való ritmusjátékkal az S-cső mindkét végét felváltva ütögetve a kiadott rezgések különbözőségét lehet kipróbálni, miközben ez egyben ritmusgyakorlás is. Lehetőség adódik továbbá a piano-forte fogalmak bevezetésére, illetve a magas-mély hangok elkülönítésére.
- Az S-csővön végzett befújós-befogós játékkal a légnyomást lehet érzékeltetni.

Játékok az S-csővel és a náddal

- A hang nélkül nádütögetésnél az S cső felerősíti a zörejt – nyit-zár effektus –, azonban érdemes megfigyeltetni a gyermekkel, hogy ebben az esetben fordítva működik a hangszer: nyitáskor csak a szél zaja hallatszik, a zárás ütlegelő mozdulata adja az a zörejt, amit kattogásnak lehet hallani.
- Krákokás féle fújásnál ez esetben már nem „nád-zaj” keletkezik. Evvel a gyakorlattal az S-cső saját hangját lehet érzékeltetni.

- A szájtartással, sípolással három dolgot lehet gyakoroltatni egyszerre: a hangmagasság változtatását, a rekeszizom erejének változtatását és a dinamika változtatását.
- A szívással megszólaló hang érdekes, bár gyakorlati hozadéka nincsen.

Játékok a hangszeresttel

Ezen játékok előnye, hogy ki lehet próbálni akkor is, ha a hangszer állványon van – vagyis addig, amíg a gyermek pihen.

- Meg lehet figyelteni a hangmagasságokat a hangszer különböző részein kopogtatással.
- Lehet csörgetni a billentyűket mindkét kézzel, egyfajta ritmusgyakorlatként.
- Egyszerű játékként továbbá meg lehet hallgatni a tölcserő önmagában, illetve mindkét végének ütögetéséért.

Játékok a hangszerrel, S-csővel és a náddal

Az eddig leírt játékokat kombinálni is lehet. A most következő effektusok érdekességük folytán több, a 20. század közepén alkotó szerző fantáziáját csigázták fel.

- Egyszerű multifóniák az ujjak függetlenítése végett. Ilyen lehet például a gisz hang b billentyűvel, kontra b felelesztett g billentyűvel, stb.
- Az ujjak függetlenítésére hasznos még a billentyűcsörgetés jobb kézzel kitartott hang közben, amely hozzájárul a kétszólamú gondolkodás, a figyelemmegosztás és a koncentráció fejlesztéséhez is, ráadásul erős agyi munka.
- Szintén az agyi koncentrációt, az egyes funkciók függetlenítését erősítheti az egy egyszerű balkezes dallamhoz a ritmuskopogás jobb kézzel. Ezzel a hangszer stabil tartását is beállíthatjuk.
- Kéz-láb mozgás – egyszerű hang megfúvásának kombinációjával lehet fejleszteni a különböző testrészek és a fúvás függetlenítését. Előnye a gyakorlatnak, hogy nem rögzülnek kényszermozdulatok a hangszertechnikához, ugyanakkor mozgásélményt adnak, amely nélkül nincs zene és ritmusélmény sem.
- Drámajátékként hasznosítható a kitartott hang közbeni lapozás, a játék közbeni hajlongás, illetve járás, amely a metronóm helyettesítőjeként is szolgálhat, valamint előkészíti a fúvószenekari részvételt.
- Ennek továbbgondolt változata a hangszeres effektusokkal illusztrált mesemondás.

Egyéb játékok

Természetesen egyéb, a hangszerrel független játékok is alkalmazhatóak. Ilyen a kacagás, amellyel a rekeszizom munkáját lehet megfigyelteni; az ásítás – ha unná a gyermek –, amikor valójában a torkát nyitja; illetve a járás, amellyel a ritmusérzékelést lehet fejleszteni.”

A torok kinyitásának módjai

A hangképzésben a torok, gége helyzete éppen olyan fontos, mint a rekeszizom és a száj beállítása. Kicsit elhanyagolt területe a hangképzésnek, pedig a levegő sebességének, az akadálytalan áramlásának fontos pontja. Fel kell használni az ásítás megfigyelését a toroknyitás érzékeltetésére. A gégre helyezett ujjal pontosan érezhető az az apró mozgás, amivel a gége fel-le mozgatható. Segíthet az elképzelésben, hogy a szájban hol érezzük a „hideget” lélegzetvétel közben – pont ott vannak az akadályok belégzés közben, ami kilégzéskor, azaz fújáskor is megmarad. Akadálytalan lélegzetvétel esetén sehol nem érezzük a hideg levegő beáramlását, valamint a jó lélegzetvétel szinte semmilyen hangot nem ad! A túl hangos levegővétel egész biztosan arra utal, hogy a szájüregben, illetve a torokban valami nincs rendben. A torok szorítása sokszor abból fakad, ha a gyermektől felnőtt fagott-hangot várunk el: ekkor a nem elég erős rekeszmunka erejét „pótolja ki” egy kis torok rányomással. Nagy veszélye ez a fagottino kezdésnek is, hiszen a kisméretű fagottinót csak jóval nagyobb nyomással szólaltathatjuk meg. Ezért erre különösen ügyeljünk! A torokszorítás kialakulhat a nyelv túlságosan felpúposodott helyzetétől is. Az érzetet egy hosszú levegőoszlop elképzelésével (pl. pocaktól a hangszer végéig), hasonlatokkal (pl. elzáródó öntözőcső) próbálhatjuk létrehozni, de nem lehet eleget hangsúlyozni, hogy a zenei indítatás vezet a legjobb eredmény-

re. Sokszor a 442-es „A” elérése vezet torokszorításhoz, ha a rekeszmunka még nem elég fejlett. Ezért a teljesen kezdőknél ezt még nem lehet megkövetelni, vagy rövidebb S-csövel, náddal megoldani, illetve ha van az iskolában hangolható elektromos zongora, akkor a kezdő fagottosokat csak 440 Herzen játszassuk, különösen, ha régi a hangszer, amin fagottozik.

A légzés és a száj-, torok-, illetve nyelvbeállítás összefüggéseként létrejövő hangindítási problémák

A fentiekből látszik, hogy minden mindennel összefügg, ahogy az első részben is taglaltuk. A hangképzési problémák mindig zenei feladatokként jelentkeznek. Az első jel a hangindításban jelentkezik. Természetes, hogy kezdetben nem minden működik jól és tökéletesen. De erre is igaz, hogy a nagyobb és kontrollálatlanabb mozgás felől haladunk a kisebb és kifinomultabb felé. A fontos, hogy legyen határozott eleje a hangnak, majd később finomítjuk. A precíz hangindítást mindig elvárják a fagottól. A kezdetben durvább indítás azt jelzi, hogy valamelyik a három közül nem jól működik. Vagy mindhárom, hiszen most tanulja!... Ezt a tanár is csak jól kiművelt füllel hallhatja meg, vagy bizonyos gyakorlat után megláthatja. A tanuló azt is ebben az időszakban tanulja meg, hogy mit szeretne hallani. A tanárnak a zenei izlésneveléssel és a technikai lépésekkel párhuzamosan kell haladnia! Ezért nagyon hasznosak a főtárgyi szeminárium csoportos órák az egyetemen, illetve a zeneiskolai óralátogatások. Ezeknek a technikai elemeknek folyamatosan kell fejlődniük. A kezdő gyermektől ne várjunk felnőtt előadásmódot, hangszínt és intonációt. (lásd fenn: primitív – egyszerű) Azonban mindig kis mértékben a javulás irányába kell terelni. Az egyes elemek változása ugyanis megváltoztatja a többit is, tehát folyamatosan az összes technikai elemnek teritéken kell lennie, ahogy a zenei folyamatok megkívánják. A minőségi munka soha nem unalmas! Rengeteg dologra lehet figyelni, figyeltetni. Ha mindig új szempontot adunk, észrevétlenül is öt-hatszor eljátszik a gyermek egy-egy részt (lásd még gyakorlás.)

A hangok fogásrendszere

A fogások közül kezdetben csak az alapfogásokat tanítsuk. Meg kell tanulnia a gyerekeknek a zenei kifejezés érdekében, hogy a fagott, mint hangszer és a nád, mint hangadó eszköz kombinációjának állandó változása ellenére a jó helyre fújja a hangokat. A segédfogásokat felnőtt játékosok is csak extrém esetben használják segítségül. Az intonációt javító segédfogásokkal nem lehet gyorsan játszani, viszont vannak a gyorsaságot elősegítő könnyítő fogáskombinációk is. Ezeknek az oktatása a középfok feladata. Állandó alkalmazásuk egyenesen káros. (Gondoljunk pl. a leggyakoribb kis g segédfogásokra. Ha örökké azzal játszik a gyerek, sose tanulja meg a g-t a helyére fújni, és skálamenetben, ahol nem használja, nem tudja használni, mindig hamis lesz. A rosszabb minőségű hangszerek még jobban elfújódnak ez által.)

Nagy türelem kell az oktávbillentyűk és a piano mechanika a játéktól eltérő, nem szinkronos mozgásának gyakoroltatásához. Az összes oktávbillentyűt nem lehet egymás után használni, ezért az első pár évben mindenképpen beszéljük meg minden egyes játszanivalóban, hogy mikor kell a piano-mechanikát és mikor melyik oktávbillentyűt használni (lásd Herpay: Szeretek fagottozni 62. oldal 150. gyakorlattól). Elején minden hanghoz használja az oktávbillentyűket, de gyorsabb játéknál abból könnyebben lefaraghatunk.

Feltétlenül tanítsuk meg a fogástáblázat olvasását, használatát is, hogy az önálló eligazodást segítsük.

A legato játékmód kérdései

• Légvezetési kérdések:

A szép kötött dallam előfeltétele a jól áramoltatott levegő – ahogy szinte minden nehézségé. Nagyon fontos, hogy a légnyomás akkora legyen, amellyel a gyerek által legmagasabb hangot szép telten meg lehet fújni. Az összes többi ezzel a rekesztámasszal kell játszani, majd a hangszer, a torok és a száj behangolja a megfelelő rezgésekre. Ezzel elkerüljük, hogy a tanuló minden nehezebb kötést csak nyomkodással, zenén kívüli crescendókkal, zencietlen elemekkel stb. tudjon elérni.

A legato érzékeltetésének egyik legjobb gyakorlata:

Álljunk a gyermek háta mögé és jobb kezünkkel mi játszunk a gyerek helyett a fagotton. A tanuló csak kis c-t fúj. Ritmus nélkül, hogy ne tudja mikor lépünk a másik hangra, használjuk a nagy H-A-G hangokat. Ekkor tökéletes legatót fog *hallani* a tanuló, mert nem tudja a légvezetést bolygatni a hangok változása között. Ezzel megtettük az első lépést az egyes mozgások függetlenítése, a függetlenítés zenei oldalról való keresése felé, és még jó móka is.

• Ujjazati kérdések:

A szép legatónál az ujjak szinkronizálása a legszembeszökőbb kérdés. Általában ezzel foglalkozunk akkor is, ha egyébként légvezetési hiba okozza a hibát. A szép legatót tönkre teheti a túlságosan kibillentett játékmód, mert akkor zötyögősnek halljuk a hangokat, de ugyanúgy a túlságosan laza és lassú billentés kásás kötéshez vezet. A legato miatt nem mondhatunk le a billentésről. Ezek a hibák jól hallhatóak, a legkönnyebb észrevennünk, de a gyermeknek meg kell tanítani hallani a saját játékát, hogy az otthoni gyakorlásnál is észre vegye a szinkronizálási hibákat. (lásd gyakorlás)

• Szájtartásbeli kérdések:

Jelentős nehézség a fagottonál, hogy – szinte már egy tiszta kvart lépésnél is – már a kezdőknel is utána kell igazítani a szájtartást ahhoz, hogy a hang szépen és főleg tisztán tudjon megszólalni. Ennek a mozgásnak a begyakoroltatásánál ezerszer inkább igaz, hogy csak a jó hallásra támaszkodhatunk. Ha ez nincs a gyerekeknek, akkor motiváljuk a megszólalás könnyebbségével. (A hallás egyébként évekig fejleszhető, finomítható!) Soha ne törődjünk bele teljesen, hogy ennek a gyerekeknek nincs hallása. A szájtartás változásának mozgásakor azonban a fokozatosság a legfontosabb, a hirtelen tett szájninyogatás és csukogatás éppen annyira meggátolja a szép legato képzsét, mint annak teljes hiánya. A zenei indíttatás!

A staccato játékmód különböző típusai

Először magát azt a tényt kell tisztázni, hogy a nád rezgési abbamaradnak, tehát a nád nem szól, ha hozzáérintjük a nyelvünket. Leegyszerűsítve: hozzá kell érni a nádhoz a hang elejénél és a végénél is. Ez a mozdulat gyakran hiányzik, a gyerekek vagy a torkukkal, vagy a rekesztámasz megszüntetésével fejezik be a hangot, a T-a-T mozdulat hiányzik, ahol a záró T megegyezik a következő hang indításával. A tenuto és a staccato között csak annyi a különbség, hogy a nyelv nyitva van, vagy a nádon „áll meg, pihen”. A staccato minősége ebben a stádiumban mellékes.

Teljesen nyelvvel indított „tak” staccatóval kezdünk a staccato bemutatásakor. Ez a mai modern zenében gyakori és fontos kifejezési forma, bár a klasszikus stílusú zenében csak ritkán használatos, de minden stílust kell érintenünk tanítás közben. Azonban a nyelv visszahelyezését jól érzékelteti.

T=nyelv a nádon, A=a nyelv nyugami állapotban a szájban fekszik, "pihen".

A staccato milyenségének változása hosszas zenei nevelés eredménye. A staccato minőségi nevelése is legalább három alapfajta staccato:

- **a rövidséget fejlesztjük** (lásd fenn)

A ritmusképleteket, ütemmutatókat, szavakat azonban mindig újra át kell ismételni. Abban az esetben, ha a tanuló most kezdi meg a zenetanulást, akkor ügyeljünk arra, hogy a szolfézsoktatással párhuzamosan – vagy csak kicsit megelőzve azt – haladjunk. A későbbiek folyamán a tenor kulcs okozza a következő notációs problémát. Ez könnyen megelőzhető azzal, hogy a basszuskulcsot más sorra helyezzük, vagy violinkulcsos kottából játszattunk, hogy a sorok hangközrelációit tanulja meg. Lehet olvasó rejtvényeket készíteni, hogy a hangközrelációkat gyakoroltassuk. Az első részben említett önálló kompozíciók is segítik a dallamképek összehozását a notációval.

A teljesen kezdő kicsi gyerekeket jobb először kotta nélkül tanítani, hogy a játék öröme meg legyen. Ezzel azt a történelmi tényt modellezzük, hogy először van a zene, a zenélés, aztán a kottairás. A közös játék, a fagott, mint zenélő játék, sokkal fontosabb. A notációt megtaníthatjuk az ismétlésnél is.

A magasabb osztályos növendékek

A kezdeti problémákra állandóan vissza kell térni, de magasabb szinten. A technikai és zenei hibákat újra ki kell emelni és lebontani a kezdeti szintre. Ez egyben ismétlés, másrészt a dolgok jobb megértéséhez, megérzéséhez vezet. Mindez a magasabb szintű megvalósulás érdekében. Ne álltassuk magunkat, soha nem tudhatjuk, melyik növendék mikor éri el saját top-ját, azaz azt a szintet, amikor már nem tud továbbfejlődni. Ilyenkor ugyanúgy kell tennünk, mintha mi sem változna, a korábbi technikai problémákat ismételjük. Nem kell már sok skálával, etüddel „edzeni” a zenei pályára készülőknek sem, hanem a hangszerjáték öröme, a csoportba tartozást és a csoportos zenélést kell tovább erősíteni. Örülünk kell, hogy a továbbtanulásra, életpályára készülés mellett megtartja a zeneiskolai tanulmányait. Azonban a fent leírt dolgokat érdemes végig belecsempészni a tanításunkba, mert azok megkönnyítik a gyermek „munkáját”, valamint a szintetizáló és elemző gondolkodást gyakoroltatja. Amiben elnézőbbek lehetünk, az a kevésbé szép hang, a kevésbé pontos intonáció, a kevésbé tökéletes előadásmód, azonban a fagottozás dinamikája, a kifejezés, az érzelmek a fagottozással végig meg kell maradjanak. Ki kell találnunk gyerekekre szabva, hogy mi az, amitől szívesen jön fagott órára, és azokat az órai elemeket engedjük túlsúlyba jutni. Természetesen egész más az oktatás célja, és ezért az óra felépítése az állandóan tanulni és fejlődni vágyó, vagy zenei pályára készülő növendékekkel. Az órát személyre szabottan a képességeknek megfelelően kell megtervezni. Ez a zenetanításban fokozottan igaz!

A vibrato

A vibrato tanítása zeneiskolában csak a továbbképző osztályokban jelenik meg. Igazából nem is kell erőltetni a zeneiskolában, hiszen a kamarazenei csoportoknál, fúvószenekaroknál és zenekaroknál is csak extrém szolók esetében van rá lehetőség, alapjaiban nem szükséges, sőt együttes játék esetén egyenesen tilos. A vibrált hang tönkreteszi a zenekar fúvós intonációját. Ennek ellenére, ha gyerekeknek magától, belső igényből megindul, akkor feltétlenül foglalkozni kell vele. Szólódarabokban nagyon szépen kiteljesíti a hangot, örömeztetést kelt mind a gyerekekben, mind a hallgatóságban. Két fő típusa van.

- **Főleg hangmagasság vibrato**

Ajak vibrato. A száj finom mozgásával a nádrés nyílásának változtatása és összehangolása. Kicsit nehezebben irányítható, de szélesebb a kilengése, és kisebb rekesztámasz estén is alkalmazható.

- **Főleg hangszín vibrato**

Rekesz vibrato. A rekeszimom lökésére beinduló rezgő mozgás, amely a légszó bármely pontján keletkezhet. A hason remegő mozgás látszik (néha).

- **Torok-, vagy gégevibrato**

Ezt mindenképpen el kell kerülni. Nem szép, nem irányítható, a torok szorítása akadályozza a levegő szabad áramlását, az intonációt, a hangszínt. Rőgtön felismerhető a mekegő hangjáról. Ha a gyerekek véletlenül beugrik, azonnal térjünk vissza az egyenes hangokhoz és a toroknyitási gyakorlatokhoz. Ha egyszer kialakul egy állandósult torok-vibrato, ember legyen a talpán az a tanár, aki azt onnan kiveszi! (De nem lehetetlen.) Ha teljesen elmúlt, térjünk vissza a vibrato helyes módjainak gyakoroltatására. Azonban el kell gondolkodni, hogy az a gyerek, amelyik, még ha rossz vibratót is talált meg, belső késztetéssel rendelkezik ahhoz, hogy használja a vibratót, és mi a jót tanítsuk meg neki!

A vibrato kezelésekor fontos, hogy a vibrato kilengése a hang közepétől lefelé és felfelé is kitérjen, ellenkező esetben elhamisodik a játék. Külön gyakorlatokat készítsünk a vibrato és a dinamika összefüggésére. Ha a gyerek vibrál, dinamikát is használ, akkor *nagyon* rendben kell lennie a rekesztámasznak és a szájtartásnak, ellenkező esetben a vibrato az egész addig kialakított rendszert felborítja. A tanárnak nagy figyelemmel kell lennie a vibrato oktatásánál, hiszen a zeneiskolás növendékek csak kis százalékánál, leginkább továbbképzős osztályokban kerül elő az oktatása. Ebben nem lesz „rutinjá” az alsó fokon tanító tanárnak, olyan ritkán kerül elő.

A skálák tanításának módjai és szerepük az alsó fokú oktatásban

Tekintsük a skálát eredeti jelentésében. A skála lépcsőfok; amilyen szinten van a tanuló, amennyi hangot tud, abból rögtön készíthetünk különböző skálatörödékeket (lásd fent). Nem csak dúr és mollt, hanem modális skálákat vagy azok töredékét (odaírhatjuk a nevét, nem kell megtanítani, majd a gyerek utánanézi, ha érdeklő). Lehet nem egymás melletti hangokból is skálatörödéket alkotni: pentaton, egész hangú modell, egy-egy dal első pár hangja is, stb. Ezek a skálatörödékek jelentsék a bemelegítést az óra elején. Gyakoroltathatunk rajta ritmusokat, artikulációkat is. Nehéz agyi és zenei feladat az azonos skálatörödékek ismétlése különböző artikulációkkal, lehetőség szerint egy vagy két lélegzetvétellel. Ezzel a nyelv munkáját, fordulékonyágát automatizáljuk.

A tiszta intonációt befolyásoló emberi, személyiségbeli tényezők:

- A játékos személyisége
 - A zenei alázat szerepe
 - A játékos figyelme és alkalmazkodási hajlandósága
 - A játékos fizikai állapota
 - A játékos pszichikai állapota
- A zenei emlékezet szerepe
- A fagott adottságaiból adódó intonációs problémák
 - A jó hangszer meghatározó tényezői
 - A hangszer hangja, hangszíne, állapota
 - A hangszer jó rezgőképességet segítő tartozékai
 - A nád, mint meghatározó tényező

A játékos és az intonáció szempontjából felmerülő leggyakoribb hibák

- A hangszer-építésből származó általános intonációs adottságok
- Befúvásból, hangképzésből származó adottságok
- A hangszín (mint a zenekari, kamarazenei intonáció legfontosabb eleme)
- A fizikai környezet segítő vagy zavaró volta
- A zenei környezet hatása az intonációra
- Együttjáték más hangszerekkel
- A tonális hallás előnyei az intonációban

Nem egyszerű választani, melyik ok is az, ami segíti vagy rongálja az intonációt. A végeredmény, hogy kialakítsuk az intonációra való állandó és önkéntelen figyelmet.

A kezdőknél az egyenes hang fúvásakor a hangok helyét kell megtalálni, stabilizálni. Nagyon hasznos az énekeltetés, az együtt éneklés. Később ezt bővítve a regiszterek összekapcsolásánál jelentkezik a következő intonációs nehézség (befolyásolja a befúvás és a szájtartás). A legnagyobb intonációs zavart azonban a dinamika bevezetése okozza. Ezért kell annak időpontját minél későbbre halasztani. Addig különböző karakterekkel, stílusokkal, tempókkal segítsük a gyereket a kifejezésre. Ha azonban magától elkezd dinamikával játszani, mert olyan erős az önkifejezése, akkor semmiképpen ne fogjuk vissza, hanem tanítsuk meg neki a dinamika minden velejáróját.

Hangképző és állóképesség fejlesztő gyakorlatok, lapról olvasás

A hangképző gyakorlatok álljanak mindig valami kis részletéből, ritmusképletéből az éppen tanult etűdnek, darabnak, kamarazenének, zenekarnak. Ezt egy pillanat alatt beírhatjuk a fűzetébe. Ezzel a módszerrel elkerülhetjük, hogy unos-untalan ugyanazokat a gyakorlatokat fújja ész és értelem, valamint öröm nélkül (lásd hangképzés, skálák). Így is elvégzi a kitartott hangokat, csak nem tud róla. A variáció végtelen, csak a tanáron múlik, mennyire veszi komolyan – és játéknak egyszerre. Ezzel a módszerrel a lapról olvasást is folyamatosan gyakoroltatjuk. Ha a gyermek nem gyakorolt, feltétlenül forduljunk a lapról olvasáshoz. A lapról olvasás módszerei megegyeznek a szolfézs órán tanultakkal, a plusz feladat az, hogy nem szabad megállni. A metrum megéreztetése a fontos, nem az egyes hangoknál való „leragadás”. Meg kell szoknia, hogy a zene időbeli művészet. Ezzel az állóképességét is észrevétlenül fejlesztjük. Az állóképesség fejlesztéséhez az egyes etűdök, darabok egyvégtében való előadása vezet. Erre lesz szüksége a hangversenyeken, illetve a meghallgatásokon. Fejleszteni kell az állóképességet a fúvószenekarba, kamarazenei együttesbe való bekerüléshez is. Azonban mindig nagyon óvatosan terheljük a gyereket: ne legyen rossz élménye, de legyen azért az „ezt is megcsináltam” dicsősége is.

A fúvószenekarba kerülés minden kisgyerek vágya. A legjobb megoldás az icipiciknek külön szervezett együttes. Ennek hiányában csak akkor engedjük, ha a fúvóskarnaggal megbeszéltük, hogy eleinte inkább a tuba szólómot játssza, az nem olyan magas és bonyolult, mint az első vagy a második fagott. Át kell nézni a módosított hangokat és a fúvószenekarban használatos gyakoribb, a fagotton nem könnyű skálákat. Jó, ha az első próbákon a tanár elkíséri, és együtt játszik vele, vagy nagyobb növendék gondjaira bízta. A fúvószenekarban vagy más kamarazenei formációban kamatoztathatja mindazt a tudását, amit eddig szerzett. (valamint fejlődnek az interperszonális kapcsolatai)

A fagott oktatás technikai lépcsőinek tárgyi feltételei

Ehhez ismernünk kell a fagottot, mint hangszert.

Hangszerek használhatóságának megtartása, a karbantartás.

A legegyszerűbb tisztítást fenn részleteztem, amelyet meg is kell tanítanunk a gyerekeknek. Az évi egyszeri pucolás és olajozás hozzátartozna a hangszerek állapotának megőrzéséhez, ezt azonban általában sem a szülő, sem a fenntartó nem akarja kifizetni. Úgy kell elképzelni, mintha valaki az autójában nem cserélné olajat vagy nem takaríttatná. Ugye ez elképzelhetetlen mindenki számára! Az évi egyszeri olajozást és átnézést pedig szakemberre kellene bízni. A leeső párnákat átmenetileg visszamelegíthetjük, de az attól kezdve nem fog tökéletesen takarni – bár a zeneiskolás számára valószínűleg még észrevehetetlen. A leeső alátétek pótlása is kényes kérdés, mert egy milliméter változtatásával elronthatjuk az egész rendszert. Az otthoni vagy óráközti barkácsolás az értékes idejét veszi el a tanárnak az órából, a felkészülésből, a tanítás szervezéséből és a továbbképzésből úgy, hogy közben olyan dologgal foglalkozik, amihez nem is ért, nem is kell értenie – az előbbi példával élve senkitől sem várják el, aki autót vezet, hogy a használatban lévő autóját maga szerelje, szervizelje. Ezért feltétlenül agyilisan járjunk utána a hangszerek karbantartásának is. Mindig bízzuk szakemberre! (persze, aki vidéki, gyakran rászorul egy kis „barkácsolásra” ...)

Amit magunknak kell elvégezni,

az a piano mechanika billentyű beállításának ellenőrzése. Ha a tanulók különböző S-csőveken fújnak, akkor a piano mechanika vagy nem éri el a párnát, vagy szinte láthatatlanul fennakad a nagy E billentyű, ekkor nem fognak könnyen megszólalni a mély hangok. Minimális holtjátéknak kell lenni, amit még a rugó ki tud egyenlíteni.

A szekrényünkben legyenek különböző kéztartók, amelyeknek dőlési szöge, magassága, vastagsága különböző. Ez lenne az ideális állapot, ellenkező esetben a rossz kéztartók tönkreteszik a gyerek kezét, kézttechnikáját. A valóságban nem lehet apró méretű kéztartókat kapni, nem hogy több, hanem kevesebb kéztartó van általában, mint ahány gyerek, vagy hangszer (könnyen eltörik). Ennek megváltoztatása egyik tanári feladatunk.

Milyen nádat használjunk?

A nádigazítás vagy új nád készítése?

Elvárás a fagott-szakos hallgatóktól, hogy önállóan tudjanak nádat készíteni, azonban ennek oktatása még nem megoldott a következő okokból:

- A nádfaragás nagy türelmet, időt és kézügyességet követel meg, nincs rá külön oktatási idő és tanóra (óraterhelés) egyik intézményben sem.
- A felsőoktatásban sem, magánérőből pedig csak nagyon kevesen tudják megoldani a teljes nádfaragó gyalukészlet megvásárlását. A nádkészítéshez szükséges eszközök rendkívül drága professzionális műszerek. Ha vidéki a zenepedagógus, a Zeneművészeti Egyetem 2014-ben frissen vásárolt nádfaragó gépeit sem használja.
- Nehezíti a jó nád elkészítését a játékos felkészültsége: aki nem tud stabilan, jó technikával fagottozni, az nem tudja megállapítani, hogy ő vagy a nád a felelős a hibákért, vagy nincs olyan igénye a technikai, hangi elemekhez, hogy professzionális nádat tudjon készíteni.
- Az eszközök hiányában számtalan a hibaforrás, az eszközökkel is csak 20-30 %-os a sikerült nádak aránya.
- Ma a profi nádkészítés külön szakma.

Ezért, ha kész nádat vásárolunk, vásároltatunk, legalább a kisebb-nagyobb korrekciókat el kell tudnunk végezni. A hangszer megszólaltatásának – zeneiskolai tanulónál a hangszer megkedvelésének – alapvető kritériuma a jó, kényelmes, könnyen megszólaló nád. A nád készítése vagy beszerzése állandó napi rutin. Ezért véleményem szerint jobb, ha kész nádat vásárolunk. Maga a nád állandó igazítása is sok időt emészt fel. Azonban a gyermek nádjába nem mindig fújhatunk bele, ezért a további igazítás sem lehetséges. A legjobb, ha általunk már icipicit befűjt (de nem számunkra használhatatlanul öreg, azaz – szakzsargonban – „lefűjt”) újra beállított nádat adunk, ami már túl sokat nem változik, csak amennyit rendszeresen változik egy nád az időjárás, illetve a használat időtartamának függvényében.

Amire figyelni kell a kezdők nádjánál:

- Legfontosabb, hogy legyen nyílása. Ha nyílás nélküli nádon tanul, ami magától szól, ugyanakkor mozdíthatatlan, nem reagál, akkor az alapvető funkciók megtanításáról mondunk le.
- Ne legyen túl könnyű, mert nem tanul meg fogni a szájával a tanuló és alapvetően kijavíthatatlanul állandóan hamis lesz a játéka.
- Ne legyen túl erős sem, mert akkor alul-felül befordítja mindkét ajkát, minden rezgést lefog, ugyanakkor szorítani fog „harap”.

A teljesen kezdők nádjait úgy próbálhatjuk ki, hogy abszolút ansatzolás (szájtartás, szájtartás-beállítás, rá-tét) nélkül is képesek legyenek tisztán eljátszani kb. másfél oktávot. De csak a kezdőknél lehet ilyen a nád!

- A nádatkat mindig készítsük elő, soha ne adjunk vadonatúj nádat, csak olyat, amit már beállítottunk. Mindig figyeljünk azonban arra, hogy növendékeinket ne fertőzzük meg, illetve, hogy ők se tegyék ezt velünk. Fertőtlenítő spray-ket használhatunk, ha nem alkoholos, de egy csapvíz alatti lemosás is jobb a semminél. (pl.: seb, bőr és nyálkahártya fertőtlenítő, ám nagyon rossz íze van...)

A legpraktikusabb, ha egyszerre sok nádat rendelünk, mindegyiket végigfűjjük és beállítjuk, majd rögtön csoportosítva tesszük őket dobozokba: kezdőknek való, középhaladóknak való és felsőbb osztályosoknak való dobozokba. Így, ha hirtelen szükséges egy nád a tanulóknak, akkor nem kell az összeset végigfűjni, hanem a megfelelő dobozhoz nyúlhatunk. Kérdés azonban, hogy a készen vásárolt nádak esetében 20 nád együttes kifizetésére (20x2500Ft) van-e elegendő anyagi forrása a pedagógusnak.

A gyakorlás

A gyakorlás szónak a XXI. századra szinte pejoratív értelme lett a zenetanulásban. Pedig gyakorolni jó. Az ember mindent szívesen ismételt egy bizonyos ideig, amiben örömet lelt. Azonban a gyakorlás nem egyszerűen ismétlés. Komoly szellemi munka. Általában mindenki azt gondolja, hogy csak a virtuozitást kell gyakorolni. Ez azonban koránt sincs így. (Korábban jellemzően káprázatos művészi tudásra, zeneművek előadásának gyorsaságára, ma mesteri tökéletességre használják a szót.)

Mit, miért és hogyan?

A gyakorlásban ez a legfontosabb és legnehezebb: szellemi munka. Ez azonban hosszú tanulás eredménye. Tehát örülni kell minden egyes kis lépésnek, így a gyermek megtanulja a befektetett munka örömet. Nem szabad nyakra-főre feleslegesen dicsérni, mert elveszti értékét, de nem lehet állandóan a hibákat nyesegetni sem. A gyakorlás az önkritika megtanulása. Mire lehetek büszke, elégedett, mit kell kijavítanom? Miben lehetek még jobb, hogy csinálhatok valami még szebbet – ezért ismétlünk, vagy csak azért is, mert nagyon tetszik, amit játszunk. Noha a gyakorlás szellemi munka, de egyben tökéletesen ki is tudja kapcsolni a külvilágot, a gondokat, bajokat, a darabokkal, etüdökkel pedig érzelmeinket dolgozhatjuk fel. „A fagott a legjobb barátunk, ha mi is szeretjük őt” – személyesíthetjük meg a hangszert.

Mind ezt a gyermekben tudatossá kell tenni. Ettől válik majd belsővé, ha megérti, hogy jó neki, és érzi is, valamint sikere is van vele. Ennek eléréséhez a legjobb az állandó kérdezés, illetve az interaktív kérdezés.

Gyermekeknél a gyakorlást meg kell tanítani:

- Szeretsz focizni?
- Igen.
- Ott is csak akkor tudsz meccsen játszani, ha eltalálsz a labdát.

- Meg kell tanítani, hallgatni azt, amit játszik. Mintha kívülről hallgatná saját magát.
Állandó visszakérdéssel, mi volt jó, mi tetszett, mit változtatnál. A figyelem, a zenei memória és a verbális készség fejlesztése. (megint több dolog egyszerre!...)
- Meg kell tanítani érezni az egyes testrészeit, mit csinál velük, amíg játszik.
- Meg kell tanítani érezni az ujjait

Kotta nélkül egyszerű hangközöket játszva, csukott szemmel lehet koncentrálni a testtartás vagy az ujjemelgetés milyenségére.

- Meg kell tanítani a mozgását tudatosan irányítani.

Egyszerű drámajáték:

- Tanár: – Ki az úr a házban?
- Diák: – Hát én.
- Tanár: – Hát akkor parancsolj az ujjadnak, csinálja ezt, meg ezt!

- Meg kell tanítani, hogy el kell olvasni a kottát, és füllel ellenőrizni, valóban azt játszsa-e, ami oda van írva.

Mindig kérdezzünk vissza, hol játszott esetleg más hangot. Daloknál könnyebb. Olvastassuk és értessük meg a szöveges előírásokat is!

- Meg kell tanítani, hogyan kell a hibákat kijavítani.

Szerintem ezt minden zenetanár és zenetanárjelölt már tudja (lásd: előző rész).

- Meg kell jegyezni az órán hallottakat, illetve elolvasni, ami a gyakorló füzetében van.
Mi is az a gyakorló füzet?

A legjobb, ha az órán történeteket és a leckét beírjuk egy füzetbe. A zeneiskolában kis korban elkezdhetjük leírni óra végén a tanulóval, mi volt az órán a legjobb. Otthon pedig jegyezze bele, melyik nap mit gyakorolt (azon kívül, hogy az összeset eljátszotta). Látni fogja az eredményét a figyelmes vagy a nem figyelmes gyakorlásnak.

- Rendszerességre szoktatni.

A gyakorlási idő megtervezése, betartása, a gyakorló füzet (eredményességi napló!) vezetése rendszeres munkára neveli.

- Meg kell tanítani örülni a legkisebb sikernek! Zenei jutalmat adni!

- Pl. Ha jól sikerült valami, akkor eljátsszuk két fagottal.
- Vagy: ha szépen gyakorol, kamarázhatunk az órán.

- Meg kell tanítani törekedni a hibátlan játékra, koncentrálni különböző gyakorlatokkal.

Rák játék:

Legjobb, ha az utolsó ütemekkel kezdjük, mert mindig arra fájrad el a gyermek koncentráció képessége. Játsszuk el hibátlanul – tanítsuk meg, mikor mire kell figyelnie. Tegyük eléje 1-2 ütemet és most már 4 ütemet kell egyvégtében hibátlanul eljátszania. Ismételjük a gyakorlatot addig, míg a teljes gyakorlatot hibátlanul el tudja játszani. A gyakorlatnak az a lényege, hogy tudja, mire kell figyelni. Ekkor gyakorolja magában, hogy a koncentráció a darab folyamán nem egyenletes, hol ide, hol oda kell jobban figyelni. A cél, hogy ezek a mozdulatok, gondolatok időben eszébe jussanak játék közben.

- Meg kell tanítani játszani úgy, hogy betartja a játékszabályokat.

Játszani csak úgy lehet, ha mindenki betartja a játékszabályokat. Például nem lehet azzal kártyázni, aki nem ismeri a lapokat. Az önkontroll, a lehetőségek felismerése.

- Meg kell tanítani, hogy lehet improvizálni is, mikor van helye a pontosságnak és mikor az improvizációnak. Díszítés kezdeményeket kitalálni.
- Az egyes etüdöket tanítsuk meg hallás után. (Vannak gyerekek, akiknek ez sokkal jobban megy, nekik ez a jutalom, ez az örömforrás.)

A gyakorlás, a zenetanulás a gyerek önálló feladata!

Hangversenyek (vagy akár fellépés, vagy vizsga) előtt alkalmazhatjuk a „sprint” gyakorlást. Fontos, hogy a gondolataiban jobban szerepeljen a fagottozás, akár a buszon hazafelé menet ezen járjon az esze. Belső hallással ismétljen.

Amire a tanárnak figyelni kell a gyakorlás tanításánál

Kezdő fagottost nem szabad folyamatosan fújatni, koncentrálni. Órabeosztásnál erre kényszerűen ügyelni kell. Ha elfáradt testileg, adjunk más mozgásos játékot. Ezt az időt használjuk fel, hogy beszéljünk vele, illetve az egyéb teendőket megbeszéljük, akár többször is. Egy kis fagottozás, egy kis beszélgetés, egy kis játék. Tervezzük meg az órát! Azt is itt kell megbeszélni, mennyi szabad ideje van otthon? Jó megoldás a gyakorlás beosztására, ha az otthoni iskolai feladatok között minden tantárgy (matematika, olvasás, írás, stb.) után 10 percet fagottozik. Ezzel erősítjük, hogy a fagottozás játék is, kikapcsolódás is, de szellemi, testi munka is. Ha túl sokat fúj egyvégtében, nagyon rossz funkciók rögzülhetnek. Ugyanezért kell kizárólag kezdőknek összeállított zenekarba kerülnie és nem a felnőttbe, vagy speciálisan kezdők számára írt szólomokat játszani velük.

Az alsó fokú fagott tanítás anyagának megismerése

Gyakorlati megismerés

Nem utolsó szempont az alsó fokú fagott tanítás anyagának alapos tanulmányozása.

A gyakornok tanár játssza el az alsófokú iskolákat, hogy tudja őket felnőtt módra is megszólaltatni. Ekkor azonnal tudni fogja mi a nehéz vagy könnyebb az adott iskolában, és meg is ismeri őket. Az alapfokú művészetoktatás tantervi követelményeiben szereplő darabokat úgy kell ismernie, hogy el is játszotta őket. Mindig kíváncsisággal forduljunk az új anyagok felé, így elkerülhetjük – hála a zene végtelen variabilitásának – hogy 40 évig ugyanazokat a gyakorlatokat kelljen tanítanunk. A nyitottság az új anyagok felé a tanár zenei motivációját és kíváncsiságát éteti.

Nagyon hasznos, ha az előadási darabokból saját gyűjteményt készítünk az egyes zenei- és technikai elemek gyakoroltatására. Ha 3-4 évenként kerül elő egy-egy darab, akkor mindig az újdonság erejével fog hatni, valamint a tanár fejlődését is elősegíti, ha mindig „új növendék – új szempont” szerint tanulja, ta-

níttatja meg. Nagyon kell óvakodni, hogy a sokszor játszott darabokat, etüdöket ne egy másik, régebben tanított tanuló fagotthangján vagy kifejezésével halljuk belső hallással, mert azzal nemcsak a „jó részek”, hanem a hibák is egymásra rakódnak. Nem biztos, hogy az a zenei kifejezés, ami az egyik gyereknek „jól áll”, a másiknál is célravezető lesz.

Egyetemi tanulmányaink alatt a beszerezhető alapfokú fagottirodalomnak a zongorakíséretét vagy egyes fontosabb részeit tanuljuk meg zongorán.

Óravázlatok, óratervek

Készítsünk óravázlatokat és őrizzük meg, mert később sokat meríthetünk belőle. Mindenről készítsünk fényképet, dokumentációt és őrizzük meg, még akkor is, ha számunkra az adott pillanatban jelentéktelenné tűnik, vagy mással vagyunk elfoglalva. Soha sem lehet tudni, mikor mi lesz hirtelen fontos (lásd még előadási darabok).

Ma sem tudom tömörebben összefoglalni a tanításhoz fűződő gondolataimat, mint a 15 éve készült Alapfokú zenetanítás követelményei és tantárgyi programja 6. pontjában – Javaslatok, útmutatások.²

Óratervek:

Mintának 10 éve alapfokon oktató tanár által készített óravázlatok, melyet az XY szaktanácsadói vizsgájához készített, – tanulmányozásra.

A tanár, Würth Boglárka engedélyével.

- Óraterv **1.**
- Pedagógus neve: Würth Boglárka
- Tantárgy: Fagott
- Osztály: **Károly**(fantázia név) 4/B
- Az óra témája: Az egyvonalas oktáv tiszta intonációja és a staccato játékmód helyes interpretálása.

Az óra cél- és feladatrendszere: a tanuló szájizmainak, légzéstechnikájának helyes használata az egyvonalas oktávban nemrég elsajátított „A” hangig terjedően. Ezen felül a fizikai megterhelés elkerülése végett a staccato játékmód gyakorlása mélyebb regiszterben, ezzel fejlesztve a sokszínű artikulációs palettát.

Az óra didaktikai feladatai: fizikai bemelegítés (befújás), a nemrég elsajátított ismeretek gyakorlása, hogy azok mielőbb készség szintre jussanak, valamint egy már készség szintre fejlesztett technikai jellegű ismeret árnyaltabb használatára motíválás.

Felhasznált források: Herpay Ágnes: Szeretek fagottozni, Weisenborn: fagottetüdök Op. 8/1, Tyehin: Manual for Beginners

Dátum: 2014.10.17.

Időkeret	A tanulók tevékenysége	A pedagógus tevékenysége	Célok és feladatok	Módszerek	Eszközök
10 perc	Befűtés, skála	Reflexió az elhangzottak jó és rossz elemeire, a rosszak kijavítására módoszatok.	Helyes légvezetés, test-, kéz-, ujj-, száj-tartás elérése, be-melegítés, intonáció ellenőrzése.	Szolfézs ismeretek alkalmazása a fejből való skálajáték során.	Zongora, fagott
15 perc	Schumann: A vidám földműves c. darab gyakorlása	A zenei formálás, hangok, ritmusok, intonáció helyességének ellenőrzése, a darab játékában történt változások értékelése, további javítandó területekre figyelemfelhívás, esetleg a javítandó részek bemutatása hangszerrel, további fejlődésre motiválás.	Nagyrészt kis és egyvonalas oktávban lévő hangterjedelemben való készségszintű játék elsajátítása, tiszta intonációval, valamint a zenemű élményszerű, muzikális előadásának előrelendítése.	Kottaolvasási értelmezési gyakorlás, A helyes oktávbillentyű-használati módszerek alkalmazása.	Zongora, fagott
15	Weissenborn Op. 8/1-es etűdök soron következő staccato gyakorlatai. Két rövid hozott etűd bemutatása, majd egy új etűd feldolgozása.	Értékelés a hozott etűdöknél, előző órai célok megvalósulására reflexió, esetleges hibák kijavítása, majd az új etűd bemutatása, annak helyes eljátszásához szükséges információk összegyűjtése a tanulóval közösen, majd gyakorlás	Soron következő gyakorlatok a staccato játékmód sokféle technikáját hivatottak megtanítani, ezeknek a technikáknak a megkülönböztetése, felismerése, technikai alkalmazása a majdani darabokban a feladat célja.	Artikulációs módszerek, blattolás.	Fagott
10	Levezetés (fizikai), majd az otthoni gyakorlás céljainak közös megfogalmazása.	Reflexió az órán nyújtott összképről, a további gyakorlás irányának meghatározása.			

Reflexió az óraterv 1-hez:

2014.10.17. 15:45-16:30 Károly 4.B. fagott óra, tanár Würth Boglárka

A hangsor eljátszása fejből meglepően jól ment, csak a terc-skála felső regiszterében adódott némi probléma, melyet lassabb játsszával ki is javított Károly.

A vidám földműves című darabban egész szépen intonált az egyvonalas oktávban, szép, árnyalt dinamikai különbségeket játszott a forte és piano részekenél, azonban a gyakorláskor megfedkezett a megfelelő oktávbillentyűk használatáról, így erre egy kicsivel több időt kellett szánnunk, hogy – ezt a kottában is jelölve- begyakorolja, hogy otthon már megfelelően tudjon továbbdolgozni.

A hozott etűdök közül az elsőt szépen megoldotta, használta a már ismert artikulációs palettát, viszont a második gyakorlat végének hangjait még nem gyakorolta be eléggé, így ezt órán is gyakoroltuk, és a következő órára még egyszer feladtam otthoni gyakorlásra.

Az új etűdöt szépen blattolta egy-két hibával, majd megbeszéltük az óra anyagát.

Még ezen az órán sem dőlt el, hogy melyik barokk szonátát fogjuk a félévben tanulni, ez a döntés a hangterjedelem miatt már az őszi szünet utánra marad, addigra bizonyosan ki fog derülni, mivel bír el egészségesen a tanuló.

A szaktanácsadó látogatása

A szaktanácsadó látogatásakor, vagy a Pedagógus I. fokozat megszerzéséhez el kell készíteni az óraterveken kívül a „Szakmai életút bemutatását”: le kell írni az intézményét és annak sajátosságait, környezetét és specifikumait, a tanár által tanított tárgyak intézményi helyét és sajátosságait, a kerettanterv alapján elkészített/adaptált/átvett helyi tanterv bevezetéséről szerzett tapasztalatait, felsorolni azokat szakmai eredményeket amelyek meghatározzák a tanár gondolkodását, megmutatni önálló alkotó- vagy művészi tevékenységét. Mindehhez természetesen kapcsolódik egy önértékelés, önreflexió.

Amire azonban fel kell készülni, az a „Fejlődési terv” készítése: a fejlesztendő kompetencia területek és a célok megnevezése, a sikerkritériumok valamint az eredmények hatása.

Jó, ha ezekhez azonnal elkezdjük a dokumentumok digitális gyűjtését, illetve a felkészülést.

Zongorakiséret, korrepetíció

Mikor adjunk előadási darabot?

Tulajdonképpen minden, amit játszunk, előadási darab! Bármilyen gyakorlatot, skálát, etűdöt úgy kell játszani, hogy „előadjuk”.

Az előadási darab pontos meghatározásán „elmélkedik” két fiatal muzsikus. Hogyan lehet meghatározni, hiszen lehet szóló, lehet zongora- vagy más hangszerkíséretes, ha többen játszanak, az már kamarazene. Tehát a legegyszerűbb: az előadási darab az, amit hangversenyen előadnak....

Zenei kifejezést és az adott szinten való minőséget mindig el kell várni. A szakirodalomban magyarul előadási darabnak nevezett kompozíciók tanításának kétféle módszere van, melyeket a tanítás során vegyesen kell alkalmazni.

- Hosszú távra tervezett (vizsga, verseny, jelentősebb fellépés – bár minden fellépés fontos!). Ezen darabok megtanulását legalább fél évre el kell tervezni (lásd első rész, tematikus terv); minden gyakorlat és etűd az ezekben szereplő technikai elemek megtanulására irányul. Minden lépés jól be van gyakorolva, bevésve, biztosítva. Azonban ennek a tanulási folyamatnak a végén is meg kell jelennie a „sprint” gyakorlásnak.
- Alkalmi koncertekre, vagy ha a tanuló valamilyen technikai problémánál elakad, ezért arra több időt szánunk, alkalmazhatjuk az időponthoz kötött „gyors” tanulást. Pl. egy hét múlva az Önkormányzat ülésére kérnek egy színesítő produkciót a zeneiskolától. Ekkor a már megszerzett tudásánál semmiképpen sem nehezebb, inkább könnyebb darabot tanulunk meg, a koncentrálásra építünk, és csak a sprint szakaszt használjuk. A legfontosabb itt a kifejezés!

Kezdőknél bármiből készíthetünk előadási darabot, csak néhány funkcionális kíséretet írva hozzá, de összedolgozhatunk az ütős tanárral is, hogy ritmuskísérettel adjuk elő a megszokott dalt, etűdöt.

Rendelemben meghatározott, mennyi időt tanulónak hány perc korrepetíciós óra jár hetenként. Előre meg kell szervezni, hogy melyik növendék mikor tud bejönni egy korrepetíciós órára, majd egy közös délutánt találni, hiszen a kisebb növendékeknél ez lehet akár 5 perc is. Jó, ha összedolgozunk más kollegával is, hogy a zongorakiséretes órák „tömbösítését” meg tudjuk oldani.

A zongorakiséretes órák előkészítése

Amíg a tanuló nincs megfelelő szinten, nem érdemes zongorakiséretet hívni

- Először legalább körvonalaiiban tanítsuk meg a darabot.

- Ezután tanítsuk meg azt is, hogy figyelnie kell a másokra, ha nem egyedül játszik. Ez nehéz, figyelemmegosztó feladat. Lehet drámajátékkal is kezdeni, hogy „zavarjuk meg” valamivel játék közben, ami nem szabad, hogy kizökkentse az eljátszásra figyelésből.
- Később játsszunk hozzá fagotton vagy zongorán egy-egy hangot, vagy funkciós basszust.
- Játsszuk hozzá akár egy kézzel is a zongorakíséretből azokat a záróhangokat, amiket belépéskor el kell találni, később a dallamok végét – akár énekléssel –, ami után be kell lépnie.
- Játsszuk hozzá azokat a szólamokat, amiket követnie kell.
- Feldolgozhatjuk leegyszerűsített fagott triónak az előadási darabot.
- Készíthetünk egyszerű, akár egy szólamú kíséretet több órán is az etűdjeikhez, illetve a dalokhoz. Ezeket később a kezdőknel egy-egy hangversenyre is felhasználhatjuk.
- Improvizálhatunk kíséretet.

Így mire a zongorakísérettel lesz órája, már tudja, mit kell figyelnie, nem lesz idegen a helyzet, a szituáció számára. Igazi zenei élményt nyújthat számára egy felnőtt, jó zongoristával való együtt-muzsikálás, nem csak a jól végzett munka, hanem a szórakozás öröme is.

A tanári munka

Átlagos diákokkal való foglalkozás, tehetséggondozás

„A zenetanításban főleg átlagos képességű zenei indítással rendelkező gyermekeket tanítunk. Az általános és a tehetséges diák zenetanításában a lényeges elem, a zenetanítás ugyanaz. Soha nem szabad a virtuozitás elérése miatt idomított gépekké silányítani a tehetséges tanulókat. Fizikailag és szellemileg is gyerekek. „A, B” tagozat feladata a tehetséggondozás. A „B” tagozat ismeretanyaga, illetve a hangszerkezelés fejlesztése általában azonos az „A” tagozat követelményeivel, de az ismeretek magasabb szintű tudása, illetve a készségek elmélyítése érdekében szélesebben, elmélyültebben kell a zenével foglalkozni. A tehetséges tanuló játéka elsősorban az előadás kifejezőerejében haladja meg kortársaiét, de fontos szempont az előbbieken túl a hangminőség belső igénye és a hangszerkezelés biztonsága is³. A tehetséges tanuló amúgy is nagy szeretettel van a tárgy iránt. Náluk hosszabb távra kell tervezni. Nem lehet csak az örömforrásra építeni, hanem el kell érni, hogy az öröm forrása a jól sikerült előadás vagy az ennek érdekében játszott gyakorlat legyen. A gyakorlás módjának is egyre tudatosabbá kell válnia, a tanulónak az általános iskola 8. osztálya végére el kell indulnia az önállósodás útján. Sok szerepléssel a fellépési rutint is meg kell velük szereztetni. Ekkor kerül előtérbe a siker és a kudarc feldolgozása, amit az első részben részleteztem. A sajátos nevelést igénylő tanulókat – hiszen az extra tehetségesek is ilyenek, csak ott tehetséggondozásnak hívjuk –, fokról fokra rá kell venni az igényes zenehallgatásra, a hallott élmények feldolgozására. (A másképpen sajátos nevelést igénylő tanulókkal való bánásmódot az első részben példával illusztráltam.) „Nem kell, hogy feltétlenül zenei pálya kövesse a „B” tagozat elvégzését...” A „B” tagozatos növendékekkel ne saját sikerünket erősítsük, hanem kizárólag a tanuló érdekeit képviseljük.

Nem csak a „B”, hanem az „A” tagozatos növendékek esetén is a tanári munka segítő eszközei lehetnek.

A tanári kontroll eszközei

- Hangverseny (lásd az első részt)
- Kurzus

Ha a szülő vagy az iskola vagy valamely alapítvány lehetővé teszi, küldjük kurzusra növendékeinket. Minden kurzus jó, akkor is, ha a kurzust vezető nem jártas a zeneiskolai oktatásban vagy nem egyezik a zenei ízlése a miénkkel. A kurzusok lehetővé teszik, hogy a tanuló felismerje: mi az, ami neki tetszik, felismerje, mi az, ami rossz, és ami jó, ami segíti őt a zenélésben, és ami gátolja. Új szempontokat és elvárásokat kap úgy, hogy közben kizökken a hétköznapi taposómalomból. Új társakkal ismerkedhet, verbálisan is ismereteket cserélhet, amelyeket később az internet segítségével megtarthat.

3 Herpay Ágnes (1998): Az alapfokú zenetanítás követelményei és tantárgyi programja fagott. Monyoród: Romi–suli, 23. oldal

Szervezhetünk mi magunk is nyári tábort tanulóinknak.

- Verseny
Lásd első rész tematikus terv.

Önképzés, tanári személyiség

Ars longa, vita brevis. (A művészet hosszú (azaz örök), az élet rövid) A művészet állandóan változik, és egyre több évszázad művészeti alkotásait ismerhetjük. Ezért mindig keressünk, kutassunk új előadható darabokat. Nemcsak a monoton tanítást, a kiegészítést kerüljük el, hanem az azokban talált értékek újra megmozgathatják fantáziánkat. A zene örökké tanulmányozható. Továbbképzés, önképzés alatt nem kell kizárólag pedagógiai könyveket, cikkeket olvasnunk (ami azonban szintén kívánatos), hanem a zene, a zenei irányzatok, a koncertélet, az új stílusok, az új előadók, új darabok tanulmányozása mind-mind az önképzés eszközei. Az önképzéshez tartozik saját pszichikumunk rendben tartása, személyiségünk fejlesztése, a tanári hitelesség megőrzése. Nincs hibátlan ember, nincs egyedüli járható út, az utat magunknak kell megtalálni képességeinknek és szorgalmunknak megfelelően. El kell tudni eresztenünk a növendéket, ha már kinőtt minket, ha túl sokáig járt hozzánk, ha elköltözik, vagy mi kerülünk más intézménybe, még akkor is, ha tudnánk még mit tanítani neki. Az első a tanuló segítése, nem a mi „karrierünk”, mert majd ez lesz az igazi szakmai életút, karrier.

Összegzés

Tapasztalataimból, a szakirodalmakból, mások tapasztalataiból rengeteg mindent lehetett volna még írni, hozzátenni. Egyet ne felejtünk el, zenélni öröm, és zenetanárnak lenni kiváltságos helyzet, olyat tudunk, amit csak kevesen. Jó zenélést kívánok minden fiatal tanártársamnak.

„Ha az észlelés kapui tiszták volnának, minden olybá tünne, amilyen valóban: végtelen.” (William Blake)⁴

4 „If the doors of perception were cleansed, everything would appear to man as it is: infinite.” (A magyar fordítás Németh Ágnes Adél.) In: William Blake: The Marriage of Heaven and Hell. 1794. p. 14. http://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:The_Marriage_of_Heaven_and_Hell_-_copy_D.pdf (Utolsó letöltés: 2015. március 30.)

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

